

Bruxelles, den 26.2.2016
SWD(2016) 74 final

ARBEJDSDOKUMENT FRA KOMMISSIONENS TJENESTEGRENE

Landerapport for Danmark 2016

Dette dokument er et orienterende arbejdsdokument fra Europa-Kommissionens tjenestegrene. Det er ikke udtryk for Kommissionens officielle holdning, og det foregriber heller ikke en sådan holdning.

DA

DA

INDHOLDSFORTEGNELSE

Resumé	1
1. Kontekst: Den økonomiske situation og de økonomiske udsigter	4
2. Strukturelle udfordringer	13
2.1. Beskatning, finanspolitisk ramme og finanspolitisk holdbarhed	13
2.2. Arbejdsmarked, uddannelse og sociale spørgsmål	16
2.3. Boligmarked og stabilitet i finanssektoren	23
2.4. Produktivitet og konkurrence	30
2.5. Ekstern konkurrenceevne samt nationale behov og barrierer for investering	34
A. Oversigtstabel	41
B. MIP-resultattavle	45
C. Standardtabeller	46

TABELLER

1.1. Økonomiske, finansielle og sociale nøgleindikatorer	11
B.1 Danmarks resultattavle for proceduren i forbindelse med makroøkonomiske ubalancer	45
C.1 Finansmarkedsindikatorer	46
C.2 Arbejdsmarkedsindikatorer og sociale indikatorer	47
C.3 Arbejdsmarkedsindikatorer og sociale indikatorer (fortsat)	48
C.4 Indikatorer for strukturpolitik og rammer for erhvervslivet	49
C.5 Grøn vækst	50

FIGURER

1.1. Komponenter af BNP-væksten i Danmark	Error! Bookmark not defined.
1.2. Forbrugerprisinflations	5
1.3. Udvikling i boligpriser	6
2.2.1 Beskæftigelsesfrekvens DK og EU28 pr. fødested (Labour Force Survey)	Error! Bookmark not defined.
2.2.2 Forskellige målinger af arbejdsløshed	18
2.3.1 Udvikling i boligprisindekset og monetære finansielle institutioners lån til boligkøb (MFI-lån)	23
2.3.2 Boligpriscyklus	23
2.3.3 Pris i forhold til husleje og pris i forhold til indkomst	24
2.3.4 Boligsalg og -investeringer	24
2.3.5 Sammensat indikator for omkostningerne ved lejeregulering, 2013	25

2.3.6	Lånefinansiering i husholdningerne	26
2.3.7	Lånefinansiering i ikke-finansielle selskaber	27
2.3.8	Udvikling i långivningen	27
2.3.9	Udvikling i finansieringen	28
2.4.1	Stigning i arbejdsproduktivitet pr. sektor, 2000-2014	30
2.4.2	Autorisationsordningernes overordnede restriktive virkning	32
2.5.1	Eksportmarkedsandele	34
2.5.2	Oversigt over den reale effektive valutakurs	35
2.5.3	Oversigt over komponenter af betalingsbalancen	35
2.5.4	Oversigt over formueindkomst	36
2.5.5	Udvikling i finansieringen	39
2.5.6	Andel af SMV'er, der har anmodet om et banklån	39
2.5.7	Andel af SMV'er, der har anmodet om en handelskredit	40

BOKSE

1.1.	Udfordringer for investeringer	8
1.2.	EU-budgettets bidrag til strukturelle ændringer	10
2.3.1	Makroprudentielle foranstaltninger i Danmark	29

RESUMÉ

I denne rapport analyseres Danmarks økonomi med udgangspunkt i Europa-Kommissionens årlige vækstundersøgelse, som blev offentliggjort den 26. november 2015. Vækstundersøgelsen anbefaler tre prioriteter for den økonomiske politik og socialpolitik i EU i 2016: nyt skub i investeringer, fortsatte strukturreformer med henblik på at modernisere medlemsstaternes økonomier og en ansvarlig finanspolitik.

Opsvinget i den danske økonomi har været moderat, men ventes at tage til i 2016 og 2017.

Det økonomiske opsving understøttes i øjeblikket af faktorer såsom meget lave renter og lav inflation. Situationen på arbejdsmarkedet er blevet bedre, de reale disponible indkomster er stigende, og der er et stort opsparingsoverskud i den private sektor. Det er alt sammen faktorer, der er med til at understøtte det igangværende opsving. BNP-væksten har været positiv i otte ud af de ni seneste kvartaler, og BNP ventes at være steget med 1,2 % på årsbasis i 2015. Ifølge Kommissionens vinterprognose 2016 vil BNP stige med 1,7 % i 2016 og 1,9 % i 2017. Det økonomiske opsving forventes at blive drevet frem af både den indenlandske efterspørgsel og eksporten.

Det private forbrug var en vigtig drivkraft for BNP-væksten i 2015. Stigningen i det private forbrug understøttes af stigende reale disponible indkomster som kan tilskrives stigende beskæftigelse, lønstigninger og lav inflation. Det private forbrug ventes fortsat at stige i de næste to år med skønnede årlige vækstrater tæt på 2,0 % i 2016-2017. Efter at have nået et historisk højt niveau sidste forår faldt forbrugertilliden en anelse i anden halvdel af 2015. Set i et historisk perspektiv ligger den dog stadig højt og afspejles i fortsatte stigninger i det private forbrug.

Investeringsniveauet i Danmark er stadig lavt, men ventes at stige i fremtiden. Det overordnede investeringsniveau har været lavt efter det kraftige fald i private investeringer i Danmark under den økonomiske krise. Det afspejler delvist lave boliginvesteringer, efter at boligboblen brast, og en uudnyttet kapacitet i virksomhederne. De private investeringer udgjorde 14,8 % af BNP i 2014 sammenlignet med deres højeste niveau i 2007 på 20,6 % af BNP. Til gengæld nåede de offentlige investeringer et historisk højt niveau i 2014 (3,9 % af BNP). De private investeringer ventes at tage til

i løbet af prognoseperioden, efterhånden som det generelle opsving får bidt sig bedre fast, og kapaciteten udnyttes bedre. Niveauet for offentlige investeringer ventes dog at normalisere sig.

Situationen på arbejdsmarkedet er forbedret i de sidste to år. Beskæftigelsen er steget siden medio 2013, og arbejdsløsheden forblev forholdsvis lav under krisen. Arbejdsløsheden ventes i løbet af de næste år at falde yderligere, efterhånden som det økonomiske opsving bliver styrket. De danske myndigheder har i løbet af de seneste år vedtaget en række omfattende arbejdsmarkedsreformer, som navnlig har til formål at øge incitamenterne til at arbejde og effektiviteten af beskæftigelsespolitikken. Dette vil bidrage til at opfylde beskæftigelsesmålet under Europa 2020 og styrke bæredygtigheden af den danske velfærdsmodel.

I de seneste tre år har visse markedssegmenter nydt særlig godt af opsvinget på boligmarkedet, som dog aftog en anelse i anden halvdel af 2015.

De største prisstigninger er registreret i de større byer og især i hovedstadsområdet. De danske boligpriser ligger dog i gennemsnit langt under højdepunktet i 2006. Ejendomssalget er steget betydeligt siden primo 2013, og i hovedstadsområdet ligger salget af ejerlejligheder nu tæt på toppunktet i 2005. Den tendens kan tilskrives de lave realkreditrenter og den forbedrede situation på arbejdsmarkedet med en stigning i både beskæftigelsen og reallønnen. Der er dog endnu ikke kommet gang i boliginvesteringerne igen.

Overordnet set har Danmark gjort begrænsede fremskridt med implementeringen af de landespecifikke henstillinger fra 2015. Der er gjort begrænsede fremskridt med hensyn til at lempe restriktionerne for placering af butikker og fjerne de resterende hindringer, der skyldes godkendelses- og autorisationsordningerne i bygge- og anlægsbranchen.

Hvad angår opfyldelsen af de nationale mål under Europa 2020-strategien har Danmark enten allerede nået eller er godt på vej til at nå sine mål inden for beskæftigelse, F&U, drivhusgasemissioner, vedvarende energi, antal elever, der forlader uddannelsessystemet tidligt, videregående uddannelse og energieffektivitet. Der kan dog ligge en vis udfordring i at nå målet for

nedbringelse af antallet af personer, der er truet af fattigdom eller social eksklusion.

De vigtigste konklusioner i denne landerapport, og de dertil hørende politiske udfordringer, er følgende:

- **Den danske servicesektor påvirkes af adgangsbarrierer og en stor regelbyrde, som påvirker produktivitetsvæksten.** Konkurrencen hæmmes stadig af strenge regler og en stram lovgivning, bl.a. hvad angår autorisationer og godkendelser i bygge- og anlægsbranchen og i detailbranchen. De initiativer, der blev lanceret i 2014 som led i strategien "Vejen til et styrket byggeri i Danmark", vil kunne forbedre situationen i bygge- og anlægsbranchen. Hvad angår detailbranchen foreslår regeringen en liberalisering af planloven i sin nye strategi "Vækst og udvikling i hele Danmark", som blev offentliggjort i november 2015 og i øjeblikket er under forhandling. De annoncerede foranstaltninger vil under forudsætning af deres vedtagelse bidrage i et vist omfang til at imødekomme udfordringen.
- **Det danske arbejdsmarked er fleksibelt, beskæftigelsen er høj, og arbejdsløsheden er lav. Nogle grupper er dog stadig marginaliserede.** Det gælder navnlig migranter fra lande uden for EU, arbejdstagere over 60, unge og handicappede. Reformen af beskæftigelsespolitikken i 2014 har sikret de ledige en bedre og mere individualiseret støtte. Fra 2016 vil refusionssatsen på beskæftigelsesområdet (som styrer statens betalinger til kommunerne) i højere grad være baseret på beskæftigelsesindsatsens effektivitet. Reformen af dagpengesystemet i 2015 ventes at øge incitamenterne til at arbejde, navnlig med hensyn til beskæftigelse af kortere varighed. Andre ændringer i 2015 omfatter et loft over kontanthjælpen samt lavere ydelser til personer, der indtil for nylig har været bosat uden for Danmark.
- **Arbejdsmarkedsintegrationen af tidligere migranter er en udfordring.** Til trods for den relativt høje beskæftigelse af personer med oprindelse uden for EU er erhvervsfrekvensen og arbejdsløsheden for denne gruppe langt

ringere end for resten af befolkningen. Mange indvandrere med oprindelse uden for EU med en videregående uddannelse er overkvalificerede til deres job. Børn med migrantbaggrund klarer sig synligt dårligere end børn af danske forældre, herunder når det gælder grundlæggende færdigheder. Over en halv million personer lever desuden i husholdninger med meget lav arbejdsintensitet, og det danske 2020-mål vedrørende social inklusion er således langt fra at være nået.

- **En af de store udfordringer er stadig at give erhvervsuddannelserne et kvalitetsløft og gøre dem mere attraktive.** Reformen af erhvervsuddannelserne, der trådte i kraft medio 2015, fastsætter ambitiøse mål. De første meldinger er positive, og der er tegn på, at frafaldsprocenterne er faldet. En af de centrale problematikker er dog stadig at øge udbuddet af praktikpladser.
- **Risiciene i forbindelse med den høje husholdningsgæld lader til at være begrænsede, og finanssektoren er solid.** Den høje husholdningsgæld er et strukturelt træk ved den danske økonomi og kan tilskrives det særlige realkreditsystem. De danske husholdninger lader til at kunne håndtere markedschok, idet gælden modsvares af en stærk finansiel position med aktiver, der overstiger bruttogælden. De har desuden været i stand til at håndtere tilpasningen af boligpriserne siden 2007. De danske myndigheder og realkreditinstitutter har truffet passende foranstaltninger til at sikre stabiliteten af finanssektoren. Navnlig bidrager de seneste foranstaltninger i realkreditsektoren til at mindske risiciene forbundet med en længere periode med lave renter og faldende boligpriser. Endelig lader husholdningerne i de seneste to år til at være gået over til mindre risikable lån.
- **Overførslen af universiteternes forskningsresultater til innovation i virksomhederne bør styrkes.** De store offentlige investeringer i universiteternes F&U kunne omsættes bedre i produktivitet, beskæftigelse og økonomisk vækst. Der er store barrierer for anvendelsen af universitetsforskning i Danmark som følge af

et ineffektivt samarbejde mellem universiteter og erhvervslivet, hvilket påvirker afkastet af private investeringer i forskning og innovation negativt. For at imødegå denne udfordring offentliggjorde regeringen en rapport i 2014 med anbefalinger til, hvordan samarbejdet mellem universiteter og erhvervslivet kan forbedres, og hvordan universiteternes forskningsresultater kan udnyttes bedre. I strategien for vækst og udvikling er et af regeringens strategiske målsætninger at styrke samspillet mellem de videregående uddannelsesinstitutioner og virksomhederne. Der er dog endnu ikke taget videre skridt i gennemførelsen af disse forslag.

- **Der kan konstateres barrierer for investeringer i service- og forskningssektoren.** Detailbranchen og bygge- og anlægsbranchen påvirkes af adgangsbarrierer. Planloven, og navnlig reglerne for placering af store butikker, kan udgøre en adgangsbarriere for visse, især udenlandske, detailhandelsforretningsmodeller. Byggereglerne og certificeringsordningerne i bygge- og anlægsbranchen hæmmer også investeringerne og konkurrencen på markedet. Et bedre samarbejde mellem universiteterne og erhvervslivet vil desuden kunne øge produktiviteten og skabe et større afkast af private investeringer inden for forskning og innovation.

1. KONTEKST: DEN ØKONOMISKE SITUATION OG DE ØKONOMISKE UDSIGTER

Drivkræfter for væksten og udsigter

Opsvinget i den danske økonomi har været moderat, men ventes at tage til i løbet af år og næste år. Der er skabt et grundlag for, at opsvinget kan fortsætte og tage til i styrke, situationen på arbejdsmarkedet er blevet bedre, og de reale disponible indkomster er stigende. Der er et stort opsparingsoverskud i den private sektor, og de lave renter og den lave inflation gavner økonomien.

Væksten i BNP har været positiv i otte ud af de sidste ni kvartaler og ventes at være nået op på 1,2 % på årsbasis i 2015. Ifølge Kommissionens vinterprognose 2016 vil BNP stige med 1,7 % i 2016 og 1,9 % i 2017 (figur 1.1). Det økonomiske opsving forventes at blive drevet frem af både den indenlandske efterspørgsel og eksporten.

Det private forbrug er blevet en vigtig drivkraft for BNP-væksten. Det er blevet understøttet af stigende reale disponible indkomster, som kan tilskrives beskæftigelsesvækst, lønstigninger og lav inflation. Den kraftige stigning i husholdningernes opsparingskvote i 2015 kan delvist forklares ved, at opsparingskvoten inden da var kunstigt lav, især i 2014. Det skyldes store skattebetalinger i forbindelse med ændringerne af kapitalpensionsordningen samt stigningen i 2015 i ændringerne af nettoformuen i pensionsordninger. Husholdningerne har forbedret deres aktivstilling, hvilket bl.a. kan tilskrives en stigning i boligpriserne siden medio 2012. Forbrugertilliden afspejles i den fortsatte vækst i det private forbrug og nåede et historisk højt niveau sidste forår, men er faldet en anelse i de seneste seks måneder.

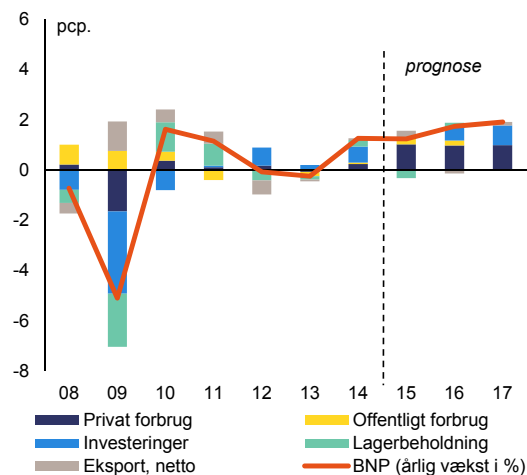
Investeringsniveauet i erhvervslivet er i øjeblikket meget lavt og kan delvist tilskrives uudnyttet kapacitet efter nedturen. Væksten i investeringer anslås at have været lav i 2015. Erhvervsinvesteringerne forventes at tage til i løbet af prognoseperioden, efterhånden som det overordnede opsving får bidt sig bedre fast, og kapaciteten udnyttes bedre. De offentlige investeringer ventes derimod gradvist at aftage efter at være nået et historisk højt niveau i 2014. Virksomhederne råder i øjeblikket over store opsparinger, hvilket styrker forventningerne om en

stigning i erhvervsinvesteringerne. Investeringerne udgjorde i gennemsnit 18 % af BNP i 2010-2015 sammenlignet med 22 % af BNP i 1995-2005.

Den samlede eksport faldt i 2015 som følge af et fald i eksporten af tjenesteydelser. Eksporten ventes gradvist at stige i løbet af de næste to år understøttet af stigende vækst på de danske eksportmarkeder og en forbedret konkurrenceevne - målt i relative enhedslønsmkostninger.

De makroøkonomiske risici lader til at være nogenlunde afbalancerede. Risiciene for de makroøkonomiske udsigter vedrører på den ene side eksterne faktorer såsom en afmatning på de nye vækstmarkeder og geopolitiske spændinger. På den anden side er de relateret til en mulig eksplosion i det private forbrug og investeringer, som har været holdt tilbage og er omsat til fortsat store private opsparinger til trods for de meget lave renter.

Figur 1.1: Komponenter af BNP-væksten i Danmark

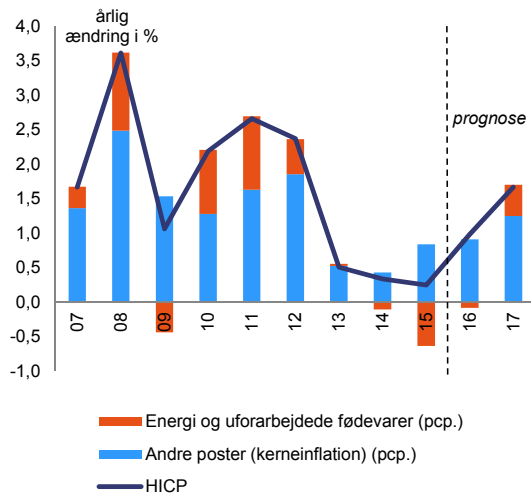
Kilde: Europa-Kommissionen

Forbrugerprisinflasjonen var fortsat lav i 2015, men ventes gradvist at stige over de næste to år (figur 1.2). Inflationen lå på 0,3 % på årsbasis i december 2015 og er blevet trukket ned af faldende energipriser. Kerneinflationen har derimod ligget stabilt omkring 1 % det meste af året. HICP-inflationen (det harmoniserede forbrugerprisindeks) ventes at stige, efterhånden som effekten af faldet i energipriserne aftager, og

det økonomiske opsving får bedre fat. HICP-inflationen anslås til 0,2 % i 2015, men ventes at stige til 0,9 % i 2016 og 1,7 % i 2017.

Figur 1.2: Forbrugerpris inflation

Kilde: Europa-Kommissionen

Situationen på arbejdsmarkedet er forbedret i de sidste to år. Beskæftigelsesfrekvensen lå på 76,7 % (20-64-årige) i tredje kvartal af 2015 og er steget en anelse i de sidste to år, men ligger stadig under det flerårige gennemsnit på 77,3 % i 2000-2015. Beskæftigelsen steg med 1 % på årsbasis i de første tre kvartaler af 2015. Arbejdsløsheden (20-64-årige) er gennemgående faldet siden 2012 og nåede ned på 5,7 % i tredje kvartal af 2015. Det igangværende økonomiske opsving ventes i løbet af de næste år at føre til et løbende fald i arbejdsløsheden. I tredje kvartal af 2015 havde 22,5 % af de ledige været uden arbejde i mere end 12 måneder. Langtidsledigheden som andel af den samlede arbejdsløshed er den tredjelaveste i EU (efter Finland og Sverige) og har været forholdsvis stabil i de sidste fire år. Det er vigtigt at holde langtidsledigheden på et lavt niveau for at mindske de negative konsekvenser, som længere perioder med ledighed har for den menneskelige kapital. Erhvervsfrekvensen forventes at stige som følge af de reformer og velfærdsprogrammer, der er vedtaget i de seneste år.

Der er fortsat et stort overskud på betalingsbalancens løbende poster. Det anslås at være faldet fra 7,7 % af BNP i 2014 til ca. 7,1 % af

BNP i 2015. Det store overskud skal ses i lyset af den svage indenlandske efterspørgsel, herunder få investeringer, store opsparinger i virksomhederne og bedre afkast af investeringer i udlandet end i Danmark. Nettostillingen over for udlandet har været positiv de seneste fem år og nåede 46,4 % af BNP i 2014. Det store overskud på betalingsbalancen afspejler kombinationen af store opsparinger og få investeringer i Danmark. Danmark vil kunne styrke den økonomiske vækst, øge produktiviteten og forbedre konkurrenceevnen ved at give investeringerne et skub.

Produktivtetsvæksten har været sløv i de sidste tyve år. Den manglende konkurrence i den danske servicesektor er en vigtig faktor i den forbindelse. Konkurrence er en vigtig drivkraft for produktivitet, økonomisk vækst og velstand. I Danmark er der konstateret store barrierer for konkurrencen i bygge- og detailbranchen.

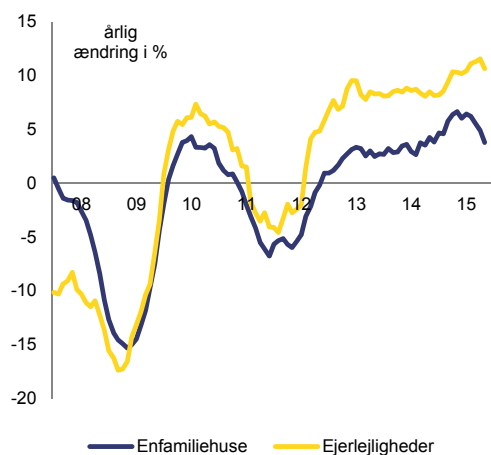
Danmark fører en fastkurspolitik og holder kursen tæt bundet til euroen. Fastkurspolitikken har været det pengepolitiske anker for Danmarks økonomiske politik i mere end tredive år og nyder bred politisk opbakning. Det har været en vellykket strategi, selv i meget urolige perioder, f.eks. under valutakrisen i 1992-1993, den globale finanskrisen i 2008 og gældskrisen i euroområdet i 2012.

Den danske krone kom kortvarigt under et apprecieringspres i begyndelsen af 2015. Det var en konsekvens af, at den schweiziske centralbank den 15. januar besluttede ikke længere at lade francen følge euroen, og at Den Europæiske Centralbank annoncerede kvantitative lempelser. Nationalbanken reagerede først ved at købe udenlandsk valuta på markedet og derefter med at nedsætte indskudsbevisrenten til -0,75 %. Spekulation førte også til et midlertidigt stop for udstedelse af danske statsobligationer (fra den 30. januar til den 7. oktober 2015). Spekulationen mod kronen var forholdsvis kortvarig, og apprecieringspresset begyndte allerede at aftage i løbet af februar 2015. I januar 2016 hævede Nationalbanken indskudsbevisrenten til -0,65 %.

Boligpriserne er steget i de sidste tre år, men er aftaget i anden halvdel af 2015. Mellem september og november 2015 steg priserne på enfamiliehuse med 3,8 % i forhold til samme periode året før, mens de for ejerlejligheder steg

med 10,6 % (figur 1.3). Der var regionale forskelle, og de største prisstigninger blev registreret i de større byer, og navnlig i hovedstadsområdet. Ejendomssalget er steget betydeligt siden primo 2013, og i hovedstadsområdet ligger salget af ejerlejligheder nu tæt på toppunktet i 2005. Denne tendens skyldes de meget lave realkreditrenter og forbedrede forhold på arbejdsmarkedet med en vækst i beskæftigelsen og reallønnen.

Figur 1.3: Udvikling i boligpriser

Kilde: Danmarks Statistik

Gælden i husholdningerne er faldet gradvist i de sidste fem år, men er fortsat meget høj (ca. 134 % af BNP i 2014). Husholdningernes høje bruttogæld modsvares af endnu større aktiver. De danske husholdningers aktiver – hvoraf de fleste er i form af bolig- og pensionsopsparinger – er meget illikvide. Den høje bruttogæld risikerer derfor at gøre økonomien mere sårbar over for f.eks. rentechok. Den høje bruttogæld i husholdningerne er imidlertid relateret til et velfungerende realkreditsystem (som investorerne anså for at være en sikker havn under finanskrisen). Gælden er desuden koncentreret i husholdningerne med de højeste indkomster, hvilket mindsker truslen mod den finansielle stabilitet. De danske myndigheder har truffet en række foranstaltninger til at gøre realkreditsystemet mere robust og øge stabiliteten, tilsynet med og reguleringen af det finansielle system.

De offentlige finanser

Budgetsaldoen er forværret. I 2014 udviste den offentlige saldo et overskud på 1,5 % af BNP. Den blev styrket af særligt høje skatteindtægter på pensionsafkast og en ændring af beskatningen af kapitalpensioner, som genererede betydelige ekstraordinære indtægter i 2013-2015. Ifølge Kommissionens vinterprognose 2016 vil budgetsaldoen blive forværret i 2015 og udvise et underskud på 2,0 % af BNP. Forværringen skyldes primært volatile indtægts-elementer, idet indtægterne fra ovennævnte engangsforanstaltning vil aftage (med ca. 1,8 % af BNP), og der vil være færre indtægter fra pensionsafkastskatten samt fra olie- og gasaktiviteterne i Nordsøen. Dette ventes at være de vigtigste faktorer bag forværringen af budgetsaldoen.

Skatterestancer trækker budgetsaldoen ned. I 2015 blev budgetsaldoen desuden trukket ned af en ekstraordinær afskrivning af skatterestancer som følge af fejl i it-systemet for inddrivelse, og på grund af overgangen til opgørelse af restancer efter deres markedsværdi i stedet for efter deres nominelle værdi. Tabet i skatteindtægter anslås at udgøre 0,25 % af BNP om året i perioden 2013-2015. Disse tal vil dog muligvis blive justeret på et senere tidspunkt.

Der ventes en yderligere forværring af de offentlige finanser, inden de atter kommer i bedring. Den offentlige budgetsaldo ventes at forværres yderligere i 2016 og udvise et underskud på 2,7 % af BNP. De vigtigste faktorer kan igen findes på indtægtssiden, idet der ikke længere vil være engangsindtægter fra ændringerne af beskatningen af kapitalpensioner (hvilket anslås at få indtægterne til at falde med 1,4 % af BNP). Indtægterne fra pensionsafkastskatten ventes desuden fortsat at aftage. Den offentlige budgetsaldo ventes at stige i 2017 og udvise et underskud på 1,9 % af BNP, efterhånden som de økonomiske konjunkturer forbedres. Prognosen tager udgangspunkt i en antagelse om en uændret politik.

Den strukturelle saldo er også forværret. Det kraftige fald i de volatile indtægts-elementer, bl.a. pensionsafkastskatten, har også ført til en forværring af den strukturelle saldo. Den strukturelle saldo, som udviste et anslået overskud på 0,3 % af BNP i 2014, ventes at udvise et

underskud på 1,7 % af BNP i 2015 for derefter at forbedres til et underskud på 1,4 % og 1,0 % af BNP i henholdsvis 2016 og 2017.

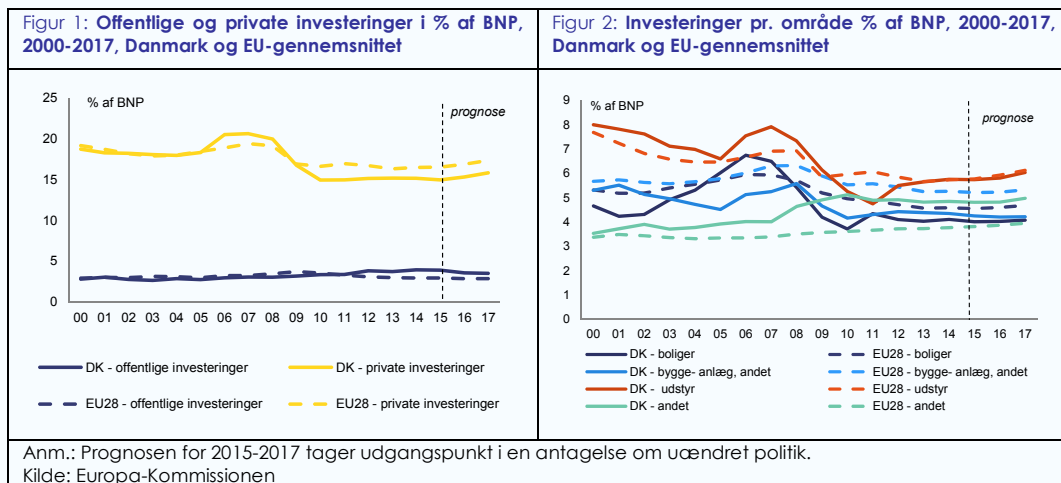
Den offentlige gæld er fortsat lav og faldende.

Den offentlige bruttogæld, som udgjorde 44,6 % af BNP i 2014, ventes at falde til 39,9 % i 2015 og 38,3 % i 2016, før den ventes at stige en anelse til 38,8 % af BNP i 2017. Den betydelige nedbringelse af gælden i 2015 afspejler det midlertidige stop for udstedelse af statsobligationer, der var i kraft mellem januar og oktober 2015.

Boks 1.1: Udfordringer for investeringer

Afsnit 1. Makroøkonomisk perspektiv

Investeringsniveauet i Danmark er fortsat lavt. Det kraftige fald i investeringer under krisen var resultatet af faldende investeringer i den private sektor, eftersom de offentlige investeringer nåede et historisk højt niveau i 2014. Faldet i husholdningernes investeringer skyldes, at boligboblen sprang, mens det nuværende lave investeringsniveau i erhvervet delvist kan tilskrives uudnyttet kapacitet efter nedturen. De private investeringer ventes at begynde at stige i løbet af prognoseperioden.

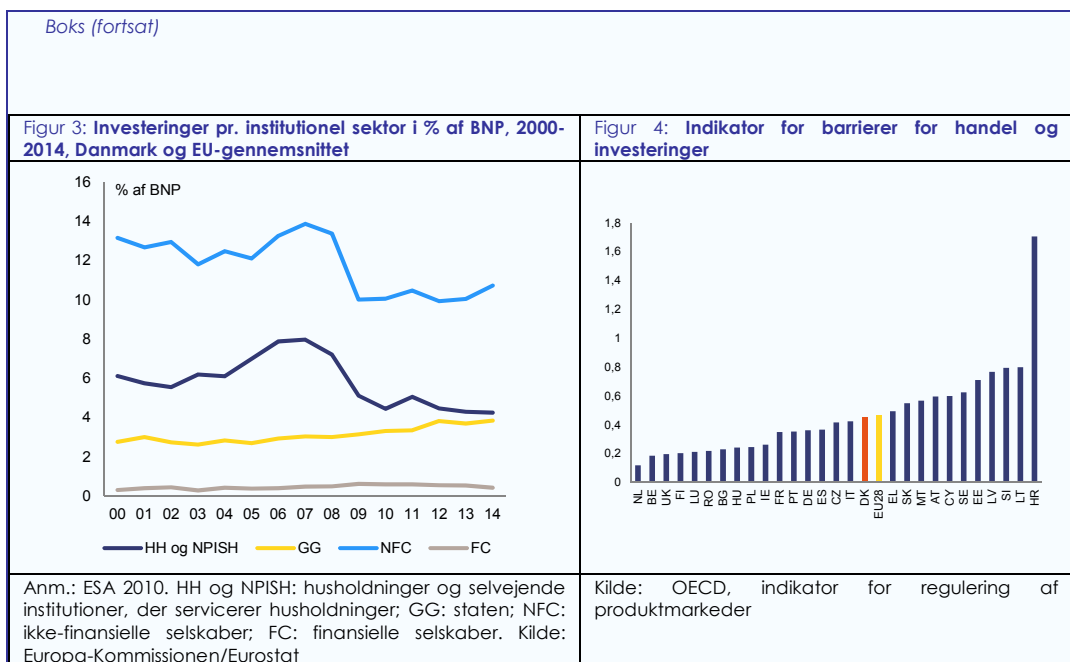

Under krisen brugte de danske myndigheder aktivt investeringer til at holde økonomien oppe. De offentlige investeringer steg fra et gennemsnitligt niveau på 2,8 % af BNP i 2000-2007 til 3,7 % i 2011-2014. De ventes at vende tilbage på et forholdsvis normalt niveau, men vil dog fortsat ligge højt i prognoseperioden (figur 1). Boliginvesteringerne steg markant op til krisen og blev hårdest ramt umiddelbart efter krisen (figur 2). Situationen på boligmarkedet er blevet markant bedre i de seneste to år, og denne tendens ventes at vare ved og at trække aktiviteten i bygge- og anlægsbranchen med op.

Både husholdningerne og erhvervslivet har sænket investeringerne efter krisen (figur 3). Både husholdningerne og virksomhederne har skullet konsolidere deres budgetter efter krisen, og begge sektorer har øget deres opsparing i denne periode. Med hensyn til virksomhedernes investeringer lader konsolideringen til at være nået til ende, og i lyset af de aktuelle store opsparinger ventes der at komme gang i investeringerne¹. Husholdningerne investerede kraftigt i boliger før krisen. Deres høje finansielle gearing kan tilskrives lave renter, skattefordele i form af rentefradrag på realkreditlån og attraktive lån. Efter krisen er långivningen til husholdningerne faldet og siden kun steget moderat. Renterne er stadig lave, men skattefradragene er reduceret og realkreditinstitutterne har truffet foranstaltninger til at fjerne incitamentet til at optage mere risikable lån. I lyset heraf ventes boliginvesteringerne at stige mere gradvist.

¹ Danmarks Nationalbank (2015), "Kvartalsoversigt, 2. kvartal".

(fortsættes på næste side)

Afsnit 2. Vurdering af barrierer for investering og igangværende reformer

Det danske marked indeholder barrierer for investering, navnlig i servicesektoren¹. Ifølge OECD's indikator for regulering af produktmarkederne vedrørende barrierer for handel og investering klarer Danmark sig kun en anelse bedre en EU-gennemsnittet (figur 4).

Detailbranchen og bygge- og anlægsbranchen er præget af adgangsbarrierer, som påvirker konkurrencen og produktivitetsvæksten. Bygge- og anlægsbranchen er underlagt byggelovgivning og -krav samt belastende certificeringsordninger, som hæmmer investeringerne og konkurrencen på markedet. De initiativer, der blev lanceret i 2014 som led i strategien "Vejen til et styrket byggeri i Danmark", er skridt i rette retning og vil kunne forbedre situationen i bygge- og anlægsbranchen (se afsnit 2.4). De stramme regler for placering af større butikker hæmmer også investeringerne. I lyset heraf foreslog regeringen som led i sin strategi "Vækst og Udvikling i hele Danmark", som blev offentliggjort i november 2015, at liberalisere planloven (se afsnit 2.4). De bebudede foranstaltninger vil i et vist omfang bidrage til at løse problemet, forudsat at de vedtages.

Samspelet mellem den offentlige forskning og virksomhederne kan forbedres. Selv om Danmark investerer kraftigt i F&U, kan der gøres mere for at omsætte de offentlige udgifter til økonomisk vækst, beskæftigelse og produktivitet. Ifølge Produktivitetskommissionens rapport om uddannelse og innovation fra 2014 lader samarbejde mellem universiteterne og erhvervslivet til at øge produktiviteten og skabe et større afkast af private investeringer inden for forskning og innovation. Rapporten understregede desuden, at anvendelsen af universitetsforskning i Danmark især hæmmes af overdreven kompleksitet i det regelværk, der regulerer samarbejdet mellem universiteter og virksomheder, og modstående interesser i forbindelse med prisfastsættelsen af immaterielle rettigheder. Regeringen offentliggjorde en rapport i oktober 2014², som indeholder flere forskellige foranstaltninger til bedre at omsætte de betydelige offentlige investeringer i forskning til produktivitetsvækst. Den nye regerings strategi "Vækst og Udvikling i hele Danmark" indeholder desuden et strategisk mål om at styrke samspelet mellem de videregående

¹ Se "Member States Investment Challenges", SWD(2015) 400 final/2 (http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/2016/ags2016_challenges_ms_investment_environments_en.pdf).

² Vidensamarbejde under lup – Evaluering af universiteternes erhvervsamarbejde og teknologioverførsel, Uddannelses- og Forskningsministeriet, 19/2014, s. 26.

Boks 1.2:   **EU-budgettets bidrag til strukturelle ændringer**

Danmark modtager støtte fra de Europæiske Struktur- og Investeringsfonde (ESIF) og vil modtage op til 1,4 mia. EUR i perioden 2014-2020. Det svarer til 1,5 % af de forventede nationale offentlige investeringer på de områder, der støttes af ESIF.

Alle de nødvendige reformer og strategier er tilrettelagt som forhåndsbetingelser på de områder, der vil modtage støtte, for at sikre vellykkede investeringer.

Programmeringen under fondene fokuserer bl.a. på de prioriteter og udfordringer, der er indkredset i de senere år som led i det europæiske semester, bl.a. mål for social inklusion, beskæftigelsesegnheden for personer på kanten af arbejdsmarkedet samt forbedringer af erhvervsuddannelserne og de videregående uddannelser. Gennemførelsen vil blive overvåget løbende, og i midten af 2017 vil der f.eks. blive udarbejdet en rapport om midlernes bidrag til at nå Europa 2020-målene for bl.a. innovation og bæredygtig udvikling af SMV'er gennem foranstaltninger til at skabe klynger, og som er rettet mod ressourceeffektivitet samt de øvrige områder nævnt ovenfor.

Finansiering under den nye Europæiske Fond for Strategiske Investeringer (EFSI), Horisont 2020, Connecting Europe-faciliteten og andre EU-fonde med direkte forvaltning vil supplere ESIF-midlerne. Efter den første runde i projektindkaldelsen under Connecting Europe-faciliteten har Danmark undertegnet aftaler på 638 mio. EUR til transportprojekter. Der findes flere oplysninger om Danmarks anvendelse af ESIF på: <https://cohesiondata.ec.europa.eu/countries/DK>.

Tabel 1.1: Økonomiske, finansielle og sociale nøgleindikatorer

	2003-2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	prognose		
									2015	2016	2017
Realt BNP (på årsbasis)	2,0	-0,7	-5,1	1,6	1,2	-0,1	-0,2	1,3	1,2	1,7	1,9
Privat forbrug (på årsbasis)	3,2	0,5	-3,4	0,8	0,2	0,4	-0,1	0,5	2,2	2,0	2,1
Offentligt forbrug (på årsbasis)	1,3	3,2	3,0	1,3	-1,4	0,0	-0,7	0,2	1,1	0,8	0,0
Faste bruttoinvesteringer (på årsbasis)	4,9	-3,3	-14,3	-4,0	0,3	3,9	1,1	3,4	0,0	2,7	4,1
Eksport af varer og tjenesteydelser (på årsbasis)	4,7	3,2	-9,5	1,9	7,3	0,6	0,9	3,1	-0,4	3,7	4,2
Import af varer og tjenesteydelser (på årsbasis)	7,4	4,3	-12,4	0,9	7,1	1,8	1,1	3,3	-1,0	4,5	4,4
Outputgab	2,4	1,5	-4,4	-3,3	-2,7	-3,2	-3,8	-3,3	-2,9	-2,2	-1,5
Potentiel vækst (på årsbasis)	1,5	1,4	0,7	0,5	0,4	0,5	0,5	0,6	0,8	1,0	1,2
Bidrag til vækst i BNP:											
Indenlandsk efterspørgsel (på årsbasis)	2,7	0,2	-4,2	-0,1	-0,2	0,9	0,0	0,9	1,3	1,7	1,8
Lagerændringer (på årsbasis)	0,1	-0,5	-2,1	1,2	0,9	-0,4	-0,1	0,3	-0,3	0,2	0,0
Nettoeksport (på årsbasis)	-0,8	-0,4	1,2	0,5	0,5	-0,6	-0,1	0,1	0,3	-0,1	0,1
Bidrag til potentiel vækst i BNP:											
Samlet arbejdsproduktivitet, timer (på årsbasis)	0,1	0,1	-0,1	-0,2	-0,2	-0,3	-0,2	0,0	0,2	0,3	0,3
Kapitalakkumulering (på årsbasis)	0,7	0,7	0,2	0,1	0,1	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,4
Totalfaktorproduktivitet (på årsbasis)	0,6	0,6	0,6	0,7	0,6	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,5
Betalingsbalancens løbende poster (% af BNP)	2,9	2,7	3,3	5,7	5,7	5,7	7,1	7,7	.	.	.
Handelsbalancen (% af BNP)	4,1	3,3	4,4	6,1	5,5	5,4	6,0	6,1	.	.	.
Bytteforhold, varer og tjenesteydelser (på årsbasis)	0,5	1,6	0,2	2,4	-2,1	0,8	1,5	0,4	0,2	0,4	0,1
Kapitalbalancen (% af BNP)	0,1	0,0	0,0	0,0	0,3	0,0	0,0	0,0	.	.	.
Nettostilling over for udlandet (% af BNP)	-0,8	-5,1	0,9	12,9	28,0	36,3	37,8	46,4	.	.	.
Omsættelig udlandsgæld, netto (% af BNP)1	-28,4	-33,7	-32,6	-28,0	-23,6	-16,8	-14,7	-6,2	.	.	.
Omsættelig udlandsgæld, brutto (% af BNP)1	138,0	155,8	166,1	171,0	163,4	160,1	158,1	152,5	.	.	.
Eksportresultater i forhold til udviklede lande (procentvis ændring over 5 år)	.	3,8*	3,6*	-5,4	-7,7	-10,0	-11,9	-11,69	.	.	.
Eksportmarkedsandele, varer og tjenesteydelser (på årsbasis)	-0,7	1,5	-2,1	-10,8	-3,9	-5,2	1,9	-0,2	.	.	.
FDI-strømme, netto (% af BNP)	1,8	4,5	0,9	3,5	-0,1	1,6	1,9	1,6	.	.	.
Opsparingskvote, husholdninger (nettoopsparing i procent af disponibel nettoindkomst)	-2,0	-4,2	0,8	2,1	0,9	0,7	1,2	-2,8	.	.	.
Kreditstrømme i den private sektor (konsolideret, % af BNP)	15,9	18,9	-1,9	-3,0	4,5	7,9	-2,9	4,3	.	.	.
Gæld i den private sektor (konsolideret, % af BNP)	188,4	222,8	233,4	222,1	222,8	225,6	218,7	220,2	.	.	.
heraf i husholdningerne (konsolideret, % af BNP)	113,4	130,0	142,3	138,5	138,8	136,6	134,6	132,3	.	.	.
heraf i ikke-finansielle selskaber (konsolideret, % af BNP)	74,0	91,8	90,2	82,8	83,3	88,4	83,6	87,5	.	.	.
Nettofordringserhvervelse, selskaber (% af BNP)	4,1	4,0	6,6	7,9	8,7	8,4	8,4	8,4	8,2	7,7	7,7
Bruttodriftsoverskud, selskaber (% af BNP)	22,6	22,1	20,0	22,2	22,2	22,9	22,7	22,4	22,2	22,2	22,4
Nettofordringserhvervelse, husholdninger (% af BNP)	-4,2	-4,5	-0,5	0,6	-0,6	0,9	-0,2	-2,1	1,0	2,2	1,4
Deflateret boligprisindeks (på årsbasis)	9,5	-7,9	-13,1	0,3	-4,0	-5,1	2,9	3,0	.	.	.
Boliginvesteringer (% af BNP)	5,9	5,4	4,2	3,7	4,3	4,1	4,0	4,1	.	.	.
BNP-deflator (på årsbasis)	2,2	4,1	0,5	3,2	0,8	2,8	1,4	0,8	0,9	1,3	1,8
Harmoniseret forbrugerprisindeks (HICP, på årsbasis)	1,6	3,6	1,1	2,2	2,7	2,4	0,5	0,3	0,2	0,9	1,7
Nominelle lønomkostninger pr. ansat (på årsbasis)	3,5	3,9	2,8	3,2	1,4	1,7	1,2	1,8	1,5	2,1	2,3
Arbejdsproduktivitet (reale værdier, pr. ansat, på årsbasis)	1,1	-1,8	-2,2	4,0	1,2	0,5	-0,4	0,5	.	.	.
Enhedslønomkostninger (hele økonomien, på årsbasis)	2,3	5,9	5,1	-0,8	0,2	1,2	1,5	1,3	1,3	1,2	1,3
Reale enhedslønomkostninger (på årsbasis)	0,1	1,7	4,6	-3,9	-0,6	-1,5	0,2	0,6	0,4	0,0	-0,5
Real effektiv valutakurs (ift. enhedslønomkostninger, på årsbasis)	2,3	4,0	3,3	-4,4	-1,4	-3,6	2,8	1,5	-2,6	0,7	.
Real effektiv valutakurs (ift. HICP, på årsbasis)	0,8	2,0	2,7	-4,4	-0,7	-2,9	1,0	0,8	-3,2	1,4	-0,3
Skattele på arbejde for en enlig med gennemsnitsløn (%)	41,3	40,9	39,5	38,3	38,4	38,6	38,2	38,1	.	.	.
Skattele på arbejde for en enlig, der tjener 50 % af gennemsnitslønnen (%)	37,7*	37,2	36,6	35,3	35,4	35,7	35,2	35,1	.	.	.
Samlede passiver i finanssektoren (ikke-konsolideret, på årsbasis)	11,9	-2,5	6,7	10,4	-0,3	0,9	2,1	6,6	.	.	.
Kernekapitalprocent (%)2	.	10,4	14,4	15,1	15,5	17,3	17,7	16,4	.	.	.
Egenkapitalforrentning (%)3	.	-5,0	-3,7	1,8	-0,1	1,8	3,8	3,6	.	.	.
Misligholdt gæld, brutto (% af alle gældsinstrumenter samt lån og forskud) (4)	.	1,6	2,8	3,1	3,0	3,9	3,9	5,1	.	.	.
Arbejdsløshed	4,7	3,4	6,0	7,5	7,6	7,5	7,0	6,6	6,0	5,8	5,6
Langtidsledighed (% af den aktive befolkning)	1,0	0,5	0,6	1,5	1,8	2,1	1,8	1,7	.	.	.
Ungdomsarbejdsløshed (% af den aktive befolkning i samme aldersgruppe)	8,2	8,0	11,8	13,9	14,2	14,1	13,0	12,6	10,6	.	.
Erhvervsfrekvens (15-64)	80,0	80,7	80,2	79,4	79,3	78,6	78,1	78,1	.	.	.
Personer truet af fattigdom eller social eksklusion (% af den samlede befolkning)	16,8	16,3	17,6	18,3	18,9	19,0	18,3	17,9	.	.	.
Personer, der lever i husholdninger med meget lav arbejdsintensitet (% af den samlede befolkning under 60)	9,8	8,5	8,8	10,6	11,7	11,3	11,9	12,1	.	.	.
Offentlig saldo (% af BNP)	3,4	3,2	-2,8	-2,7	-2,1	-3,5	-1,1	1,5	-2,0	-2,7	-1,9
Skattetryk (% af BNP)	48,0	46,1	46,5	46,6	46,6	47,2	48,1	50,8	47,5	45,7	45,6
Strukturel budgetsaldo (% af BNP)	.	.	.	-0,7	-0,4	0,0	-0,2	0,3	-1,7	-1,4	-1,0
Offentlig gæld, brutto (% af BNP)	37,3	33,4	40,4	42,9	46,4	45,2	44,6	44,6	39,9	38,3	38,8

---

(1) Summen af gældsinstrumenter i porteføljen, andre investeringer og reserveaktiver. 2.3) Nationale bankkoncerner og selvstændige banker. (4) Nationale bankkoncerner og selvstændige banker, udenlandsk kontrollerede datterselskaber (EU og ikke-EU) samt udenlandsk kontrollerede filialer (EU og ikke-EU). (*) Angiver, at det er baseret på den femte betalingsbalancemanual (BPM5) og/eller ESA95.

Kilde: Europa-Kommissionens vinterprognose 2016, ECB

---

2. STRUKTURELLE UDFORDRINGER

I dette afsnit foretages en analyse af de største strukturelle økonomiske og sociale udfordringer, som Danmark står over for. Med udgangspunkt i de politikområder, der blev dækket i de landespecifikke henstillinger fra 2015, ses der i dette afsnit nærmere på spørgsmål relateret til beskatning, finanspolitik, arbejdsmarked og uddannelse, boligmarked og stabilitet af finanssektoren, produktivitet og konkurrence samt den eksterne konkurrenceevne og nationale behov og barrierer for investering.

2.1. BESKATNING, FINANSPOLITISK RAMME OG FINANSPOLITISK HOLDBARHED

Beskatning

Skattetrykket faldt i 2015 i forhold til de foregående år, og tendensen ventes at fortsætte i 2016. I 2014 anbefalede Produktivitetskommissionen at lægge mere vægt på skatter på jord og fast ejendom og mindre vægt på beskatning af virksomheders og personers indkomst. Alligevel er der ikke foretaget nogen betydelig omlægning af skattebyrden væk fra arbejde over på andre former for beskatning. En af de vigtige anbefalinger, som dog stadig skal efterleves, er at bevare grundskylden og tillægge den større vægt i den samlede beskatning ⁽¹⁾.

Boligskattestrukturen påvirker udviklingen i boligpriser. Visse dele af boligmarkedet, navnlig ejerlejligheder i større byer og særligt i Københavnsområdet, har på det seneste været udsat for store og muligvis uholdbare prisstigninger. En af faktorerne bag denne stigning kan være boligskattestrukturen, og navnlig at ejendomsværdiskatterne ikke nødvendigvis afspejler ejendommens reelle værdi, samt de forholdsvist store rentefradrag på realkreditlån.

Ejendomsvurderingssystemet er til revision. Vurderingssystemet til at fastsætte en ejendoms værdi på markedsvilkår danner grundlaget for beregningen af de vigtigste boligskatte, dvs. ejendomsværdiskatten og grundskylden.

(1) Afsnittet bygger på følgende kilder: Skatteministeriet, <http://www.skm.dk/english/facts-and-figures/the-tax-burden>. Europa-Kommissionens faktaark om Danmark, som ledsager meddelelsen om status over energiunionen (2015) http://ec.europa.eu/priorities/energy-union/state-energy-union/docs/denmark-national-factsheet_en.pdf. Eurostat, statistisk database <http://ec.europa.eu/eurostat>. Produktivitetskommissionens Slutrapport (2014): <http://produktivitetskommissionen.dk>. Anbefalingerne vedrørende skat findes i kapitel 6.

Ejendomsvurderingerne er i øjeblikket suspenderet, således at 2011-værdien gælder for ejerboliger og 2012-værdien for erhvervsjendomme. Systemet er ved at blive gennemgået, og der vil blive indført et nyt system inden for de kommende år.

Fastfrysningen af ejendomsværdiskatten giver anledning til betænkeligheder vedrørende markedsforvridninger og fordelingen af skattebyrden. Ejendomsværdiskatten, som opkræves af staten, har været underlagt en nominal fastfrysning siden 2002. Det anslås, at 95 % af alle boligejere betaler ejendomsværdiskat af 2001- eller 2002-vurderingen. Det betyder, at kun ca. 5 % af boligejerne betaler ejendomsværdiskat på grundlag af den aktuelle markedsvurdering, hvilket gælder de tilfælde, hvor ejendomsværdien på grund af en bestemt markedsudvikling vurderes lavere, end den ville have været i 2002. Fastfrysningen af ejendomsværdiskatten i 2002 har forvredet markedet ved at afkoble skatten fra ejendommens reelle værdi og har ført til en skævvridning af den geografiske fordeling af skattebyrden. Det har f.eks. ført til en situation, hvor den effektive ejendomsværdiskat for boligejere i Københavnsområdet ligger under landsgennemsnittet og er meget lavere end i andre dele af landet, hvor boligpriserne er steget mindre. Denne forskel vil sandsynligvis blive større, da der ikke findes en automatisk mekanisme til at knytte boligbeskatningen sammen med ejendommens og jordens reelle værdi. Fastfrysningen af ejendomsværdiskatten siden 2002 kombineret med suspensionen af vurderingerne i 2011/2012 risikerer at skabe forvirring og gøre det særlig svært for den almindelige borger at forstå denne skat. Det truer skattens vigtige bidrag til at sikre et stabilt, forudsigeligt og pålideligt skattesystem.

Der er desuden stadig et loft over grundskylden, selv om den fortsatte

fastfrysning risikerer at forværre forvridningerne på boligmarkedet. Grundskylden beregnes på grundlag af den værdi, der er fastsat efter den seneste værdiansættelse. Siden 2002 har der dog været et loft over den årlige værdistigning. Denne beslutning har haft en mindre forvridende effekt på boligmarkedet og har gjort det muligt for grundskylden at følge markedsudviklingen til en vis grad. Beslutningen om at fastfryse grundskylden i 2016 indebærer dog en risiko for at afkoble værdien af jorden fra den værdi, der anvendes til beregningen af boligskatte. Det vil sandsynligvis skabe yderligere forvridninger på boligmarkedet. Fastfrysningen af grundskylden risikerer at undergrave ligebehandlingen i ejendomsskattesystemet yderligere ved at forstærke den ulige fordeling af skattebyrden, der skyldes de geografiske forskelle i effektive skattesatser som beskrevet ovenfor.

Der vil sandsynligvis ikke blive gjort store fremskridt, før det nye vurderingssystem er på plads, eftersom det er en forudsætning for at beregne, hvordan en eventuel ændring af ejendomsbeskatningen vil påvirke skatteyderne.

Danmark har de største indtægter fra miljøafgifter i forhold til BNP i EU, men afgifterne bør udformes bedre for at tjene deres miljømæssige formål. Indtægterne fra miljøafgifter udgjorde 4,1 % af BNP i 2014 sammenlignet med EU-gennemsnittet på 2,5 %. Emissionerne fra vejtransport pr. indbygger i Danmark er blandt de højeste i EU. Det tyder på, at strukturen af bilbeskatningen i Danmark, som i øjeblikket er baseret på lave årlige faste afgifter og høje registreringsafgifter på købstidspunktet, ikke opfylder det miljømæssige formål. For at modvirke det deraf følgende manglende incitament til at købe nyere og mere effektive biler har man sænket registreringsafgiften. Derudover er der taget skridt til også at lade hydrogen- og elbiler omfatte af registreringsafgiften, som vil blive indfaset over fem år. Der er også konstateret en vis fremgang med hensyn til indekseringen af punktafgifterne på olie. For at tilskynde befolkningen til at benytte hydrogen- eller elbiler er udligningsafgiften for dieselmotorer øget med 52 %, dog ikke for lastbiler, busser og traktorer. De tidligere stigninger i afgiften på emissioner af nitrogenoxider er også trukket tilbage.

Finanspolitisk ramme

Danmarks finanspolitiske ramme er udformet som en mellemfristet budgetstrategi, der gælder på alle forvaltningsniveauer. Grundprincippet i budgetpolitikken er på mellemlang til lang sigt at opnå balance eller overskud på den strukturelle offentlige saldo.

Nogle af Danmarks indtægtskilder er meget volatile. Det gælder bl.a. indtægterne fra skatten på pensionsafkast, som i løbet af de sidste 15 år har udgjort alt mellem 0,1 % af BNP (i 2001 og 2002) til 2,8 % af BNP (i 2014). Eftersom denne volatilitet ikke er direkte relateret til konjunkturerne, skaber det en udfordring for planlægningen af finanspolitikken. De danske myndigheder har forsøgt at imødekomme denne udfordring ved at fastlægge et strukturelt niveau for en række indtægtselementer ⁽²⁾ og at anvende dette strukturelle niveau ved beregningen af den strukturelle offentlige saldo.

En uafhængig finanspolitisk institution kontrollerer overholdelsen af den nationale budgetregel og udarbejder makroøkonomiske prognoser. De Økonomiske Råd er udpeget som "finanspolitisk vogter" og fører tilsyn med de offentlige financers holdbarhed på lang sigt og balance på mellemlang sigt. Nærmere bestemt vurderer og kontrollerer de, om finanspolitikken er i overensstemmelse med budgetloven, vurderer om udgiftslofterne er afstemt med de finanspolitiske målsætninger, og kontrollerer at udgiftslofterne overholdes. De Økonomiske Råd offentliggør desuden halvårslige prognoser over den danske økonomi og de offentlige financers.

Finanspolitisk holdbarhed

Risiciene er lave, når det kommer til Danmarks finanspolitiske holdbarhed. Med udgangspunkt i Europa-Kommissionens rapport om finanspolitisk holdbarhed, som blev offentliggjort i januar 2016, lader truslen mod Danmarks finanspolitiske holdbarhed til at være begrænset på kort, mellemlang og lang sigt. Ifølge rapporten er der ingen risiko for et finanspolitisk pres på kort sigt, selv om enkelte variabler (bl.a. det primære

⁽²⁾ Det gælder navnlig pensionsafkastskatter, indtægter fra Nordsøolie og -gas samt indtægter fra registreringsafgiften på biler.

underskud og gælden i den private sektor) peger i retning af mulige udfordringer på kort sigt. På mellemlang sigt er der, når det kommer til gældsholdbarheden, ingen umiddelbare risici på mellemlang sigt i lyset af det lave gælds niveau i prognosens sidste år (2026), og da økonomien lader til at være robust og kunne håndtere potentielle stød relateret til den nominelle vækst, renterne eller den primære saldo. Analysen af indikatoren for holdbarhedsgabet (S1)⁽³⁾ giver heller ikke anledning til at frygte risici på mellemlang sigt. Det skyldes, at gældskvoten ligger langt under traktatens referenceværdi på 60 %, at de aldersrelaterede udgifter er faldende, og at der tages udgangspunkt i en allerede positiv budgetstilling. Endelig er der ingen risici for Danmarks holdbarhed på lang sigt, forudsat at finanspolitikken fortsat sikrer et strukturelt overskud som anslået af Kommissionen for 2017 og fremefter. Disse forholdsvist stabile og positive udsigter skyldes primært, at budgetstillingen ikke vil få en negativ indflydelse, og at de forskellige foranstaltninger vedrørende de aldersrelaterede udgifter udligner hinanden på længere sigt.

⁽³⁾ S1-indikatoren måler, hvor stor en finanspolitisk tilpasning der skal til i de næste fem år (fra det sidste prognoseår) for at bringe gældskvoten ned under 60 % af BNP i 2030.

2.2. ARBEJDSMARKED, UDDANNELSE OG SOCIALE SPØRGSMÅL

Arbeitsmarked og sociale udfordringer

De største udfordringer for det danske arbejdsmarked er at sikre et tilstrækkeligt udbud af arbejdskraft i lyset af den aldrende befolkning og det højtudviklede velfærdssystemets finanspolitiske holdbarhed på lang sigt. Danmark har et velfungerende arbejdsmarked med en høj beskæftigelse og lav arbejdsløshed. De forskellige regeringer har i løbet af de seneste år vedtaget en række omfattende arbejdsmarkedsreformer, som navnlig har haft til formål at øge incitamenterne til at arbejde. Disse reformer ventes i vid udstrækning at kunne bidrage til at indhente de sidste 3,4 procentpoint, så Danmark kan opfylde sit Europa 2020-mål om en beskæftigelse på 80 %. Det vil også i høj grad understøtte den danske velfærdsmodells finanspolitiske holdbarhed på lang sigt⁽⁴⁾.

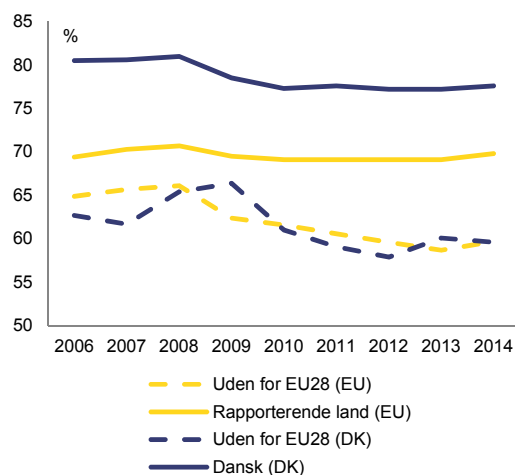
I betragtning af de demografiske udfordringer udgør personer på kanten af arbejdsmarkedet en stadig større potentiel arbejdskraft. Den største udfordring er at sørge for en bedre integration på arbejdsmarkedet af personer med

migrantbaggrund – samt af arbejdstagere over 60, unge og handicappede. Personer, som har fået tildelt flygtningestatus i Danmark, tilbydes et 3-årigt integrationsprogram, mens de øvrige indvandrere hører ind under den almindelige beskæftigelsespolitik. Der er en forskel i erhvervsfrekvensen på 13,3 procentpoint mellem personer med oprindelse uden for EU (68,8 %) og personer født i Danmark (82 %), hvilket er langt over gennemsnittet i EU på 3,7 procentpoint. Personer med oprindelse uden for EU er desuden ramt af større arbejdsløshed end personer født i Danmark (13,4 % mod 5,4 %). Danmark er blandt de EU-lande, hvor forskellene i arbejdsløshed er steget mest i de senere år.

Den større andel af arbejdsløse og inaktive blandt indvandrere er med til at skabe store forskelle i beskæftigelsen, navnlig for kvinder. I 2014 var kun 59,6 % af personer med oprindelse uden for EU i arbejde sammenlignet med 77,6 % for personer født i Danmark. Denne forskel på 18 procentpoint er blandt de højeste i EU (figur 2.2.1). Der er desuden dokumentation for, at denne forskel er langt mere udtalt for kvinder end for mænd (en beskæftigelsesfrekvens på henholdsvis 53,3 % og 74,5 %).

(4) Afsnittet bygger på følgende kilder:
Akademikerne (2010), "Det frie valg eller det frie fald? - overgangen fra studium til job", www.ae.dk.
Arbejderbevægelsens Erhvervsråd (2013), "Stort frafald er hæmskoen i dansk uddannelsespolitik", www.ae.dk.
Arbejderbevægelsens Erhvervsråd (2015), "Hver 10. unge er hverken i job eller under uddannelse", www.ae.dk.
Den danske regering (2015), Danmarks Nationale Reformprogram 2015.
Ministeriet for Børn, Undervisning og Ligestilling, www.uvm.dk.
Uddannelses- og Forskningsministeriet (2015), Udvalg for Kvalitet og Relevans i de Videregående Uddannelser, "Nye Veje og Høje Mål", www.ufm.dk.
De Økonomiske Råd, "Vismandsrapport 2014 - Dansk økonomi, efterår 2014", kapitel II: Dagpengesystemet, www.dors.dk.
OECD (2015), Ageing and Employment Policies: Denmark 2015 - "Working better with age", Paris.
OECD (2015), "International Migration Outlook", tabel 2.A1.7, s. 120.
OECD-EU (2015), "Indicators of Immigrant Integration - Settling In", Paris.
OECD, TALIS (2013), "An International Perspective on Teaching and Learning", Paris.
Styrelsen for Forskning og Innovation (2013), "De skjulte helte - produktivitetssucceser i dansk industri" www.ufm.dk.
Thomsen, Mads Krogsgaard (2014), "Vi har brug for flere skarpe talenter", indslag i Politiken den 10. juni 2014, <http://politiken.dk/debat/ECE2311921/vi-har-brug-for-flere-skarpe-talenter/>.

Figur 2.2.1: Beskæftigelsesfrekvens DK og EU28 pr. fødested (Labour Force Survey)

Kilde: Eurostat, Labour Force Survey

Indvandrerens faglige potentiale lader ikke til at blive tilstrækkeligt udnyttet. Omkring 29 % af de beskæftigede indvandrere med oprindelse uden for EU med en videregående uddannelse er

overkvalificerede til deres job sammenlignet med kun 12 % af danskerne.

Beskæftigelsen blandt nyligt ankomne personer viser sig at være faldende og ikke stigende ⁽⁵⁾. I lyset af den store tilstrømning af flygtninge er det nu endnu mere vigtigt at udvikle bedre politikker for integration af nyligt ankomne personer på arbejdsmarkedet. En række af Koch-udvalgets anbefalinger fokuserede på at gøre det 3-årige integrationsprogram mere fleksibelt og jobrelateret. Der har dog ikke været nogen konsekvent national politisk opfølgning på disse anbefalinger. Der er heller ikke iværksat andre lignende beskæftigelsespolitiske foranstaltninger rettet mod nyligt ankomne flygtninge.

De ringere arbejdsmarkedsresultater for personer med oprindelse uden for EU medfører både et tab af menneskelig kapital og skaber en udfordring med hensyn til den sociale integration. Den dårligere situation for indvandrere med oprindelse uden for EU kan delvist forklares ved lavere kvalifikationer, dvs. manglende anerkendelse af arbejdskvalifikationer og dårligere uddannelsesresultater (se afsnittet om uddannelse). Selv om der korrigeres for alder, læse- og skrivefærdighed, køn og uddannelse, er beskæftigelsesandsynligheden stadig lavere for personer med udenlandsk oprindelse. Denne forskel på mere end 6 procentpoint er højere for visse grupper af migranter med udenlandsk oprindelse end for andre. Forskellen kan dog også afspejle en vis opfattelse af diskrimination ⁽⁶⁾. Hvis der ikke gøres noget ved førstegenerationsindvandreernes ugunstige situation, risikerer det at smitte af på de yngre generationer. Andengenerationsindvandrere, som er født i Danmark af indvandrerforældre, er langt mere tilbøjelige til at være arbejdsløse end

personer født af danske forældre (henholdsvis 16,3 % og 7,1 % i 2013 blandt 15-34-årige).

En anden potentiel kilde til et øget arbejdsudbud er arbejdstagere over 60, da denne gruppe er forholdsvis underbeskæftiget. Beskæftigelsesfrekvensen for ældre arbejdstagere er betydeligt højere end gennemsnittet i EU, men der kan konstateres et kraftigere fald (med 2 procentpoint) mellem aldersgrupperne 55-59 og 60-64. Pensionsalderen blev hævet med reformerne i 2006 og 2011 og vil i løbet af de næste ti år blive tilpasset efter den forventede restlevetid som 60-årig. Formålet hermed er at begrænse folkepensionens gennemsnitlige varighed til 14,5 år. Selv om den gennemsnitlige tilbagetrækningsalder er steget i de senere år, ligger der stadig en stor udfordring i at sikre, at arbejdsmarkedet er tilstrækkeligt inklusivt og fleksibelt for arbejdstagere over 60. De største hindringer for et længere arbejdsliv er en ringe adgang til fleksible arbejdsordninger, arbejdsmobilitet og arbejdsrelateret videreuddannelse. En anden udfordring er at forebygge og håndtere livsstils- og stressrelaterede sygdomme. Det skyldes delvist den manglende koordinering mellem sundheds- og beskæftigessystemet. Ældre arbejdstagere er desuden mindre tilbøjelige til at vende tilbage i almindeligt arbejde efter at være blevet ledige. Den udbredte anvendelse af statsstøttede flex- og seniorjob i stedet for "almindelige" job kan også være en hindring.

Beskæftigelsen blandt kvinder er normalt høj, men afhænger kraftigt af uddannelsesniveaue. Den ligger mellem 50 % og tæt på 90 % for højtuddannede. Hvis der ses på deltidsansatte forældre med små børn, tegner kvinder sig for en langt højere andel end mænd (29 % mod 5 %).

⁽⁵⁾ Kun 4 % af de personer, der fik opholdstilladelse i 2010, var i beskæftigelse efter seks måneder. I 2014 var andelen endnu lavere (1 %). Dataene for 12 og 18 måneder viser samme faldende tendens. Kilde: [Agenda \(2015\)](#). Et af kapitlerne i [Koch-udvalgets anden rapport](#), som fokuserer på nyankomne flygtninge/indvandrere, blev offentliggjort i februar 2015 tre måneder før den endelige rapport.

⁽⁶⁾ Andelen af personer med oprindelse uden for EU i alderen 15-64, som betragter sig selv som ofre for diskrimination på grund af etnicitet, race eller statsborgerskab, var 13,6 % i Danmark og 22,6 % i EU. OECD-EU (2015), "Indicators of Immigrant Integration – Settling In".

Danmark har længe arbejdet på lovgivning i stil med EU's ungdomsgaranti til at bekæmpe ungdomsarbejdsløshed. De foranstaltninger, der er særligt rettet mod unge arbejdsløse, falder ind under reformerne af kontanthjælpen og af beskæftigelsespolitikken. Alligevel falder unge med ringe uddannelse og meget begrænset arbejdsmarkedserfaring gennem systemet. Knap 40 % af personerne på overførselsindkomst er i alderen 16-29 år. En nyere undersøgelse viser, at flertallet af unge, der hverken er i beskæftigelse eller under almen eller faglig uddannelse, har

befundet sig i denne situation i mere end seks måneder. Denne gruppe udgør 10 % af befolkningen under 30 år.

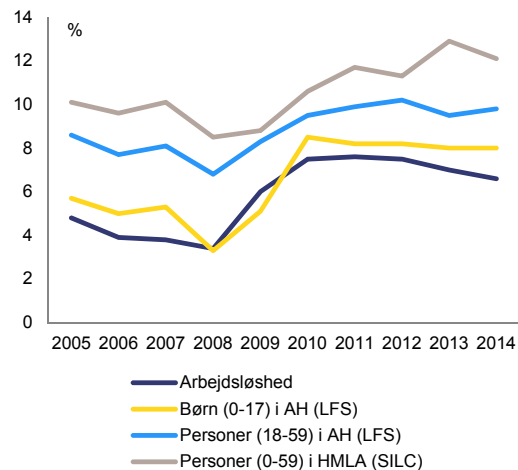
Der er på det seneste registreret en stigning i antallet af hjemløse i alderen 25-29. Denne stigning på 29 % (2013-2015) et endnu et tegn på, at de nuværende sociale og sundheds-, uddannelses- og beskæftigelsesmæssige tiltag stadig ikke når ud til visse udsatte unge ⁽⁷⁾.

Den lave arbejdstilknytning hos visse grupper er en social udfordring. Selv om antallet af personer, som lever i husstande med meget lav arbejdsintensitet, er faldet en anelse (figur 2.2.2), ligger Danmark over gennemsnittet for EU. Med 495 000 personer i 2014 er det langt over Danmarks 2020-mål for fattigdomsbekæmpelse og social inklusion. Denne tendens står i modsætning til de overordnet set gode arbejdsmarkedsresultater. Der er derfor behov for en bedre integration af de personer, der befinder sig på kanten af arbejdsmarkedet, for at forebygge de langsigtede konsekvenser for den sociale inklusion og samhørighed ⁽⁸⁾.

⁽⁷⁾ Hjemløsheden blandt unge i alderen 18-24 steg med 80 % i 2009-2013 (fra 633 til 1 138 personer). Dette tal er nu stabilt, men er ikke faldet. Mellem 2009 og 2015 steg antallet af hjemløse i alderen 25-29 med 63 % (fra 490 til 799 personer). Denne stigende tendens blev ikke brudt mellem 2013 og 2015, hvor stigningen var på 29 %. SFI (2015), "Hjemløshed i Danmark".

⁽⁸⁾ Som følge af justeringer af tallene vedrørende husstande med lav arbejdsintensitet for 2013 og 2014, kan disse ikke fuldt ud sammenlignes med tidligere data, selv om der stadig kan spores en overordnet tendens. Andelen af personer i risiko for fattigdom eller social eksklusion er faldet en anelse fra 19 % i 2013 til 17,8 % i 2014, men de er langt under gennemsnittet for EU (24,4 % i 2014). Det afspejler marginale forbedringer i både antallet af personer i risiko for fattigdom efter sociale overførsler (faldt fra 13,3 % i 2010 til 11,9 % i 2014) og for at lide alvorlige materielle afsavn (faldt fra 3,8 % i 2013 til 3,2 % i 2014). Både andelen af personer i risiko for fattigdom og i risiko for at lide alvorlige materielle afsavn er langt under EU-gennemsnittet (henholdsvis 17,2 % og 9 % i 2014).

Figur 2.2.2: **Forskellige målinger af arbejdsløshed**

AH – Arbejdsløse husstande

HMLA – Husstande med meget lav arbejdsintensitet.

Kilde: EU LFS og EU SILC

Aktiv arbejdsmarkedsintegration

Reformen af beskæftigelsespolitikken i 2014 havde til formål at forbedre beskæftigelsesegnetheden for de personer, der befinder sig på kanten af arbejdsmarkedet. Den tog udgangspunkt i ekspertudvalgets anbefalinger og fokuserede hovedsageligt på personer, der for nyligt var blevet arbejdsløse (dagpengemodtagere). I 2015 blev der foretaget ændringer af indholdet af beskæftigelsespolitikken og organiseringen af den offentlige arbejdsformidling. Reformen sigter mod at tilbyde de ledige en bedre og mere individualiseret støtte. Anden fase blev gennemført i januar 2016. Den refusion, som staten betaler kommunerne for deres beskæftigelsesindsats over for ledige, reduceres gradvist, jo længere en person er ledig. Denne "trappemodell" styrker kommunernes økonomiske incitament til at levere en effektiv beskæftigelsesindsats og undgå, at borgerne ender i langtidsledighed.

I modsætning til den overordnede reform af beskæftigelsespolitikken er der ikke truffet tilstrækkelige foranstaltninger for de grupper, der befinder sig længst væk fra arbejdsmarkedet. Et andet sæt anbefalinger fra eksperterne i Koch-udvalget fokuserede på personer, der befinder sig uden for eller yderst på kanten af arbejdsmarkedet (personer på offentlig forsørgelse osv.). Anbefalingerne omfatter en mere

virksomhedsrettet indsats, en styrket tværfaglig indsats, mere målrettet uddannelse og opkvalificering samt bedre understøttende initiativer. Målgrupperne for disse tiltag har flere fælles træk, bl.a. et lavt uddannelsesniveau, sundhedsproblemer og sociale udfordringer. Omkring 25 % af de personer, der er på offentlig forsørgelse, har været det i mere end tre år, og 70 % har ikke gennemført nogen form for uddannelse efter folkeskolen. De har en gennemsnitlig arbejds erfaring på mindre end fire år, til trods for at gennemsnitsalderen er tæt på 40. Personer med migrantbaggrund er betydeligt overrepræsenteret i gruppen af personer på offentlig forsørgelse ⁽⁹⁾. Der har ikke været nogen konsekvent politisk opfølgning på disse anbefalinger, og der er heller ikke iværksat andre lignende beskæftigelsespolitiske foranstaltninger direkte målrettet de personer, der befinder sig i udkanten af arbejdsmarkedet.

Arbejdsincitamenter

Flere arbejdsmarkedsreformer har været rettet mod at øge incitamenterne til at arbejde. Ca. 10 % af befolkningen i den erhvervsaktive alder er på dagpenge eller offentlig forsørgelse, selv om to tredjedele af disse anses som "beskæftigelsesegnede". I 2014 var tallene for både arbejdsløshedsfælden (89,2 %) og for lavtlønsfælden (73,8 %) meget høje ⁽¹⁰⁾.

Antallet af personer, der opbrugte deres 2-årige dagpengere, var langt højere end ventet med

⁽⁹⁾ Personer med migrantbaggrund med oprindelse i visse lande uden for EU (Andorra, Australien, Canada, Island, Liechtenstein, Monaco, New Zealand, Norge, San Marino, Schweiz, USA og Vatikanstaten) udgør 7 % af befolkningen i den erhvervsaktive alder, men 21 % og 33 % af disse er på offentlig forsørgelse (visiteret som henholdsvis jobparate eller aktivitetsparate (dvs. ikke parate til et job, men kan deltage i andre foranstaltninger).

⁽¹⁰⁾ Arbejdsløshedsfælden henviser til den andel af indkomsten, der "går tabt" som følge af at skulle betale skat og sociale sikringsbidrag samt af at miste retten til offentlige ydelser, når en arbejdsløs person vender tilbage i beskæftigelse. Den er beregnet som 67 % af den gennemsnitlige løn for en enlig uden børn, der får et job. Lavtlønsfælden henviser også til situationen for en enlig uden børn. Den måler den andel af bruttoindkomsten, der "går tabt" som følge af de kombinerede følger af at betale skat, sociale sikringsbidrag og at miste retten til offentlige ydelser, når bruttoindkomsten stiger fra 33 % til 67 % af gennemsnitslønnen (indikatorer i den fælles evalueringsramme - JAF).

dagpengereformen i 2011. Afkortningen af dagpengeperioden fra fire til to år førte til en uønsket overflytning af dagpengemodtagere til kontanthjælp. Der blev derfor indført en midlertidig arbejdsmarkedsydelse til at afbøde virkningerne af denne overgang. De øgede hindringer for at komme tilbage i dagpengesystemet havde også negative konsekvenser for navnlig personer med kortvarig beskæftigelse. Reformen kan også have øget den strukturelle arbejdsløshed ved at reducere forsikringselementet af flexicuritymodellen.

I oktober 2015 blev der vedtaget en modernisering af dagpengesystemet efter anbefalinger fra et ekspertudvalg, som også inddrog arbejdsmarkedets parter ⁽¹¹⁾. Reformen gør systemet mere fleksibelt og øger de lediges incitamenter til at finde arbejde, selv om det blot er for en kort periode. Der holdes som udgangspunkt fast i den toårige optjeningsperiode, men med en bedre anerkendelse af og belønning for kortere perioder med arbejde samt deltidsarbejde. Reformen vil således sandsynligvis fastholde flere ledige på dagpenge i lidt længere tid (i stedet for på kontanthjælp) og samtidig øge incitamenterne til at arbejde. Målet er at bidrage til et mere fair og afbalanceret dagpengesystem og dermed skabe store ligevægt mellem fleksibilitet og tryghed på arbejdsmarkedet. Reformen ventes at rette op på størstedelen af manglerne i det nuværende system, men den omfatter ikke personer med særlige ansættelsesformer, bl.a. selvstændige og freelancere. Regeringen nedsatte i februar 2016 en arbejdsgruppe, der også inddrager arbejdsmarkedets parter, som skal fremsætte anbefalinger på området.

Reformen af førtidspensionen og fleksjobordningen i 2012 viser også resultater. Stigningen i antallet af nyoprettede fleksjob, og særligt minifleksjob (under 10 arbejdstimer om ugen), er en forbedring. Samtidig blev der med reformen oprettet tværfaglige teams i kommunerne til at yde individualiseret vejledning med henblik på at få de ledige integreret på arbejdsmarkedet.

⁽¹¹⁾ Dagpengekommisionen, en ekspertgruppe med formand Nina Smith, oktober 2015. Den vigtigste politiske aftale blev indgået den 22. oktober og blev den 17. december 2015 efterfulgt af en aftale om supplerende dagpenge til deltidsansatte.

Det er stadig usikkert, hvorvidt disse foranstaltninger har båret frugt.

Kontanthjælpsreformen blev gennemført i januar 2014 og skal tilskynde unge arbejdsløse til at tage en uddannelse. Godt 58 % af de unge arbejdsløse under 30 blev erklæret uddannelsesparate i 2014. Denne visitering fastsætter, hvorvidt en person vil modtage den normale offentlige ydelse, eller om ydelsen erstattes af uddannelseshjælp svarende til en SU, og skal fungere som incitament til at tage en uddannelse. De store forskelle på kommunernes visitation (afhængigt af kommunen blev mellem 32 % og 72 % af de unge arbejdsløse erklæret uddannelsesparate) er tegn på en betydelig grad af vilkårlighed. Det kan betyde, at der i visse kommuner ikke tilskyndes tilstrækkeligt til at tage en uddannelse, eftersom alt for få unge arbejdsløse erklæres uddannelsesparate. På den anden side kan nogle kommuner eventuelt erklære visse unge arbejdsløse for uddannelsesparate, så de modtager den lavere uddannelseshjælp, selv om de i realiteten ikke er i stand til at påtage sig en uddannelse.

I november 2015 blev der indgået en politisk aftale om at sænke kontanthjælpsloftet for modtagere af sociale overførsler. Der indføres et loft på 80 % af mindstelønnen over de samlede ydelser, som en kontanthjælpsmodtager kan få, inklusive familieydelser. Det ventes at få konsekvenser for godt 24 000 ud af de 150 000 personer på sociale overførsler. Kun 22 % af disse vurderes at være i stand til at påtage sig et normalt job.

I september 2015 blev der indført en integrationsydelse, der udgør halvdelen af de sociale ydelser, for personer, der indtil for nylig har boet uden for Danmark⁽¹²⁾. Selv om det tydeligt øger incitamentet til at søge job eller forbedre sine sproglige kompetencer, er det

⁽¹²⁾ Integrationsydelsen er målrettet personer, som ikke har haft bopæl i Danmark i mindst syv ud af de sidste otte år (undtagen personer kategoriseret som mobile arbejdstagere efter EU-lovgivningen). Nogle danske statsborgere, som har arbejdet/været under uddannelse i udlandet, påvirkes også af dette, selv om målgruppen er de nyligt tilkomne indvandrere/flygtninge. Den udgør ca. 50 % af den almindelige kontanthjælp og svarer til SU (dog uden de supplerende SU-lån). Flygtninge/indvandrere, der består en danskprøve, kan opnå et tillæg på 200 EUR om måneden.

usikkert, hvorvidt disse foranstaltninger kan skabe de ønskede resultater uden at blive bedre understøttet af beskæftigelsespolitikken. Samtidig risikerer de lavere husholdningsbudgetter i denne allerede udsatte gruppe at føre til yderligere social eksklusion. Det skaber også en endnu større udfordring for kommunerne, som står for at levere sociale tjenester og ordentlige boligforhold til disse personer. Der skal derfor foretages en grundig undersøgelse reformens mulige sociale konsekvenser.

Uddannelse og kvalifikationer

Det danske uddannelsessystem er gennemgående velfungerende. Andelen af personer, der forlader uddannelsessystemet tidligt, er lav, og gennemførelsesprocenten for de videregående uddannelser er høj. Danmark har allerede opfyldt sine Europa 2020-mål inden for uddannelse. En udfordring er dog migranternes ringe grundlæggende færdigheder. Der er behov for at udruste lærerne med færdigheder, så de kan håndtere elever med forskellige kulturelle baggrunde eller særlige behov. Niveaue for deltagelse i førskoleundervisning er næsten det samme for 4-årige udenlandskfødte og danskfødte børn. Derimod kan der konstateres forskelle i tilmeldingen for 3-årige og herefter, hvor første- og andengenerationsindvandrere deltager i mindre grad⁽¹³⁾. Nyere undersøgelser peger på, at flygtninge med små børn er en gruppe, der skal gøres mere opmærksom på fordelene ved at deltage i førskoleundervisning⁽¹⁴⁾. Samtidig er der stadig udfordringer forbundet med de høje frafaldsprocenter på ungdomsuddannelserne og den langvarige gennemførelse kombineret med de videregående uddannelsers arbejdsmarkedsrelevans.

Migrantbørns skolepræstationer, herunder deres grundlæggende færdigheder, udgør stadig

⁽¹³⁾ I Danmark ligger deltagelsen i førskoleundervisning for børn fra indvandrerfamilier 19 procentpoint under den for børn uden indvandrerbaggrund. Forskellen i PISA-undersøgelsens resultater mellem børn, der har modtaget førskoleundervisning i mere end tre år, og børn, der ikke har modtaget førskoleundervisning eller kun har modtaget det i et år, er 36 point for læsning og 43,5 point for matematik (Key Data on Early Childhood, Education and Care, 2014 Edition Eurydice and Eurostat Report).

⁽¹⁴⁾ Det nationale Institut for Kommuner og Regioners Analyse og Forskning (KORA).

en udfordring. Der er en betydelig forskel (12-22 procentpoint) på andelen af elever med dansk baggrund og andelen af elever med udenlandsk baggrund, der klarer sig dårligt ⁽¹⁵⁾. Det placerer Danmark blandt de EU-lande, der har registreret de største forskelle, og er tegn på, at indsatsen bør styrkes. Gennemførelsen af Kommunernes Landsforenings strategi fra 2015 til støtte for udsatte børn risikerer at blive taget af bordet, efter at kommunerne har tilkendegivet, at de agter at skære i udgifterne til undervisning. Den nye regering er i færd med at granske politikken til fremme af integration af elever med særlige behov samt budgettet til støtteforanstaltninger, hvilket også risikerer at få negative konsekvenser for udsatte børn.

Selv om Danmark har ambitiøse uddannelsesmål, falder for mange studerende fra de almene ungdomsuddannelser. Målet er, at 95 % af de unge inden 2015 i det mindste skal gennemføre en ungdomsuddannelse, og at 60 % skal gennemføre en videregående uddannelse. Mange falder dog fra ungdomsuddannelserne. Omkring 82 % af de 25-årige uden en ungdomsuddannelse er faldet fra en eller flere uddannelser, hvoraf de fleste har været erhvervsuddannelser. Samtidig har 16 % af de unge stadig ikke gennemført en ungdomsuddannelse 10 år efter at have afsluttet den obligatoriske skolegang. Disse faktorer risikerer at forhindre Danmark i at opfylde de nationale uddannelsesmål.

Gymnasireformen, som blev fremlagt i 2014, står i stampe. De væsentligste elementer af reformen består i at nedbringe antallet af studieretninger og sikre et højere niveau inden for matematik og naturvidenskab samt forbedre de studerendes samarbejds- og innovationsevner. Et af målene er at tilskynde flere unge til at vælge en erhvervsuddannelse frem for en gymnasieuddannelse. Fokus er rettet mod at gøre overgangen fra obligatorisk undervisning til ungdomsuddannelse mere arbejdsmarkedsrelevant.

⁽¹⁵⁾ Der er en forskel på 35,2 og 25,6 procentpoint mellem andelen af danskfødte børn, der klarer sig dårligt (13,2 %), og henholdsvis første- og andengenerationsindvandrere. *Link til resultater fra Pisa Etnisk-undersøgelsen. <https://www.folkeskolen.dk/543083/pisa-etnisk-elever-med-indvandrerbaggrund-halter-stadig-efter>

Reformen om "Bedre og mere attraktive erhvervsuddannelser" fra 2014 er meget ambitiøs. Den indeholder bl.a. målsætninger om at øge andelen af unge, der påbegynder en erhvervsuddannelse, fra de nuværende 19 % til 25 % i 2020 og 30 % i 2025. Målet er at forbedre gennemførelsesprocenten på 52 % i 2012 til mindst 60 % i 2020 og 67 % i 2025. Reformen trådte i kraft fra skoleåret august/september 2015. De første meldinger er positive og peger i retning af, at frafaldsprocenterne i de første par måneder er faldet. De ekstra midler i 2016 skal gå til aktiviteter, der øger kvaliteten af uddannelserne, og bør sikre en bedre gennemførelse af reformen ⁽¹⁶⁾.

Det er stadig yderst vigtigt at øge udbuddet af praktikpladser. Danmark har den højeste andel af erhvervsuddannede i arbejdsbaseret læring blandt alle EU-landene. Alligevel er der stadig behov for flere virksomhedsbaserede praktikpladser. I oktober 2015 søgte godt 5 % af de erhvervsstuderende aktivt en praktikplads, mens ca. 8 % kun var i uddannelsespraktik. I de seneste år er der oprettet 50 praktikcentre, som skal samarbejde med lokale virksomheder om at skabe praktikpladser og tilbyde skolepraktik. I januar 2015 blev det i en fælles rapport fra regeringen og arbejdsmarkedets parter anslået, at udbuddet af praktikpladser stadig kunne øges med 59 % i forhold til niveauet i 2012.

Der er også stadig udfordringer relateret til de videregående uddannelser.

Gennemførelsesprocenten for de videregående uddannelser er høj – 44,1 % i 2014, hvilket er et godt stykke over gennemsnittet i EU28 på 37,9 %. De høje frafaldsprocenter og den høje arbejdsløshed blandt dimittender er stadig en udfordring. Sammenlignet med andre højtudviklede lande bruger de unge i Danmark længere tid på en videregående uddannelse ⁽¹⁷⁾. Det kan dog delvist forklares ved, at mange danske

⁽¹⁶⁾ Aftalen om finanslov 2016 indeholder 150 mio. DKK i 2016 til at give erhvervsuddannelserne et løft. Erhvervsuddannelserne er de eneste ungdomsuddannelser, der fritages for den årlige besparelse i uddannelsesudgifterne på 2 %. Kilde: Undervisningsministeriet.

⁽¹⁷⁾ Eurostudent-undersøgelsen viser, at studieintensiteten blandt danske fuldtidsstuderende er blandt de laveste i EU. Kun 72,87 % af de fuldtidsstuderende bruger mere end 21 timer om ugen på deres studier.

studerende har et job ved siden af studierne. Arbejdsmarkedets parter har peget på, at mindre jobs øger de studerendes muligheder for at finde et arbejde efter endt uddannelse, navnlig hvis de er studierelevante. Nogle multinationale virksomheder har meddelt, at de er nødsaget til at ansætte personer med en ph.d.-grad, da de færdiguddannedes faglige niveau er for lavt. Kvalitetsudvalget har anbefalet at øge kvaliteten og arbejdsmarkedsrelevansen af de videregående uddannelser. Regeringen ønsker at tilskynde flere studerende til at vælge kortere uddannelser eller uddannelser på bachelorniveau. Disse uddannelser fokuserer mere på praktiske aspekter, og der er dokumentation for, at denne type studier svarer bedre til behovene i de små og mellemstore virksomheder. Regeringen ønsker også at sikre en bedre regional dækning af de videregående uddannelser. Den har meddelt sine planer om at gennemgå taxameterordningen, som bestemmer, hvor mange penge staten yder i tilskud til de videregående uddannelser. De videregående uddannelsesinstitutioner bør desuden være mere frit stillet til selv at sørge for, at de studerende færdiggør deres uddannelse i tide. Det skal stadig vise sig, om disse foranstaltninger vil øge beskæftigelsen blandt dimittender og gøre de videregående uddannelser mere arbejdsmarkedsrelevante.

De seneste uddannelsesreformer, navnlig af erhvervsuddannelserne og af folkeskolen, bør altså bidrage til at forbedre uddannelsesresultaterne. Hvis der nås til enighed om gymnasiereformen, vil det kunne bidrage endnu mere til gennemførelsesprocenterne og forbedre kvaliteten af de studerende. At lægge mere vægt på praktiske færdigheder i studierne og tilskynde til kortere studieforløb er skridt i den rigtige retning.

2.3. BOLIGMARKED OG STABILITET I FINANSSEKTOREN

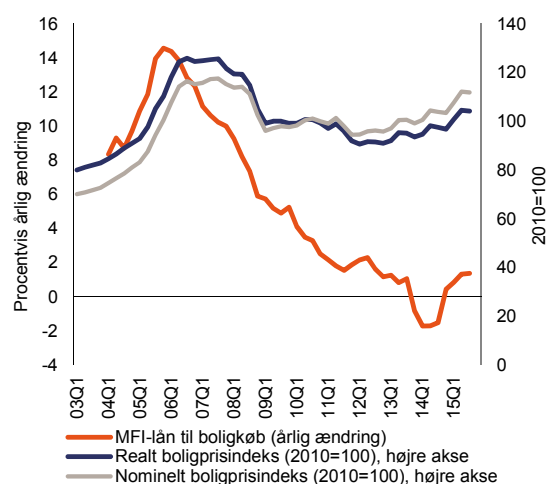
Boligmarkedet

Boligpriserne er steget kraftigt i de sidste tre år, især i de større byer, men tempoet aftog i anden halvdel af 2015. I tredje kvartal af 2015 steg priserne på ejerlejligheder med 11,3 % på årsbasis. I samme periode steg priserne på enfamiliehuse lidt langsommere med 5,6 %. I gennemsnit ligger boligpriserne stadig 17,2 % under højdepunktet i 2006 (figur 2.3.1 og 2.3.2). Boligprisstigningerne i Danmark har været størst i de større byer, navnlig i Københavnsområdet, hvor tre fjerdedele af alle de danske lejligheder sælges. Som nævnt i afsnit 2.1 kan rentefradraget på realkreditlån kombineret med ejendomsskatter, som ikke nødvendigvis afspejler ejendommens reelle værdi, være med til at få boligpriserne til at stige. Der bør derfor holdes et vågent øje med udviklingen på boligmarkedet⁽¹⁸⁾.

⁽¹⁸⁾ Afsnittet bygger på følgende kilder:

- Carlos Cuerdo, Sona Kalantaryan, Peter Pontuch (2014), "Rental Market Regulation in the European Union", Europa-Kommissionen, Economic Papers 515, april 2014.
- Erhvervs- og Vækstministeriet (2013), "Gældsudgifter i husholdninger med realkreditlån". Danmarks Nationalbank, StatBank, <https://www.nationalbanken.dk/en/Pages/default.aspx>.
- Danmarks Nationalbank (2012), "Kvartalsoversigt, 4. kvartal, Del 1".
- De Økonomiske Råd (2001), "Dansk Økonomi forår 2001", kapitel III Boligmarkedet – skævt og ineffektivt.
- DREAM (2012), "Konsekvenser af huslejeregulering på det private udlejningsboligmarked". Den Europæiske Centralbank, statistik, www.ecb.europa.eu.
- Finanstilsynet (2016), "Vejledning om forsigtighed i kreditvurderingen ved belåning af boliger i vækstområder mv.", www.finanstilsynet.dk.
- Kristensen, Joachim Borg (2011), "Det danske boligmarked i 2000'erne – Kortlægning af boligbestand og flyttebevægelser", DREAM arbejdsrapport 2011:3, december 2011.
- LSE London (2007), London School of Economics and Political Science, "Social Housing in Europe", redigeret af Christine Whitehead og Kathleen Scanlon, juli 2007.

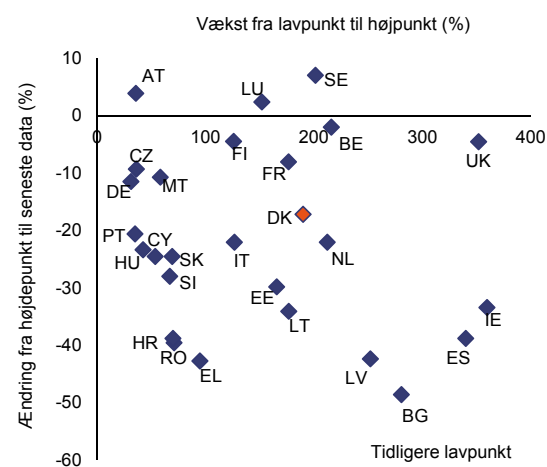
Figur 2.3.1: Udvikling i boligprisindekset og monetære finansielle institutioners lån til boligkøb (MFI-lån)

Seneste data fra tredje kvartal 2015

Kilde: Eurostat, ECB, Europa-Kommissionen

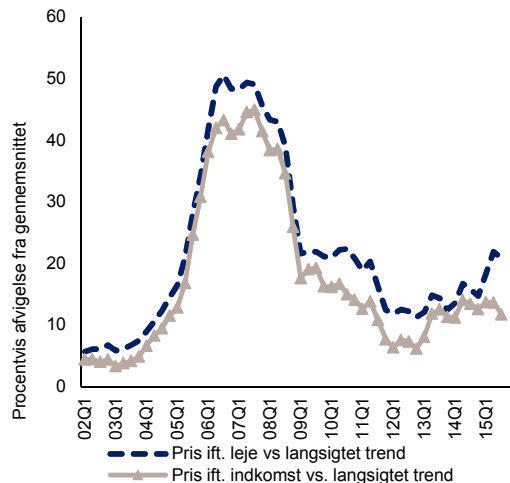
Figur 2.3.2: Boligpriscyklus

Kilde: Europa-Kommissionen, OECD, ECB, BIS

Boligprisernes afvigelse i forhold til gennemsnittet på lang sigt er steget. Når der ses på boligpriserne i forhold til deres langsigtede trend, kan der konstateres en stabilisering medio 2013. Både prisen i forhold til leje og prisen i forhold til indkomst peger i retning af, at de danske boligpriser er en anelse overvurderede (figur 2.3.3).

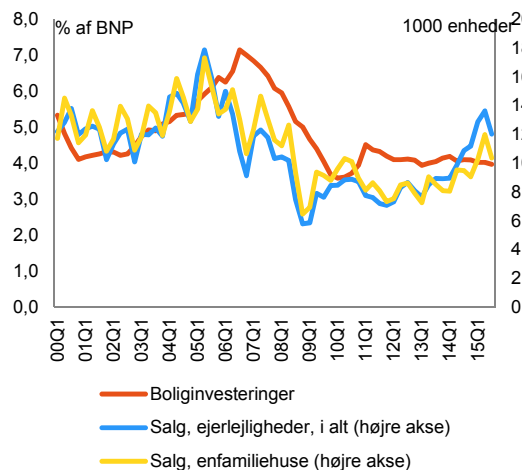
Figur 2.3.3: Pris i forhold til leje og pris i forhold til indkomst

Seneste data fra tredje kvartal 2015

Kilde: Eurostat, OECD, ECB, BIS og Europa-Kommissionens beregninger

Figur 2.3.4: Boligsalg og -investeringer

Kilde: Europa-Kommissionen og Danmarks Statistik

Boligsalget er steget, men boliginvesteringerne er stagneret i de senere år. Der blev solgt 26 % flere boliger i andet kvartal af 2015 sammenlignet med samme periode i 2014. Denne tendens kan tilskrives de lave realkreditrenter og den forbedrede situation på arbejdsmarkedet med en stigning i både beskæftigelsen og reallønnen. Tempoet er dog aftaget i tredje kvartal af 2015. Boliginvesteringerne udgjorde 4,0 % af BNP i andet kvartal 2015, hvilket er 3,2 procentpoint under højdepunktet i 2006 (figur 2.3.4).

Det danske boligmarked er karakteriseret ved stor diversitet. I 2011 var der 2,6 mio. boliger i Danmark, hvoraf ca. halvdelen var ejerboliger, tæt ved 20 % var almennyttige boliger, 18 % var private lejeboliger, 8 % var andelsboliger og 4 % hørte under andre kategorier eller var ikke specificeret nærmere. De almennyttige boliger, som spiller en afgørende rolle i dansk socialpolitik, udgør en forholdsvis stor del af den samlede boligmasse i Danmark i forhold til andre EU-lande.

Der er en meget streng lejeregulering af det private lejemarked. Det private lejemarked i Danmark er underlagt lejeregulering, som er blandt de strengeste i EU og indebærer kontrol af både den første fastsættelse af lejen og efterfølgende stigninger heraf (figur 2.3.5). Reguleringen kompliceres desuden ved at være differentieret, således at der gælder forskellige regler for forskellige boligtyper, dvs. forskelle afhængigt af boligens alder.

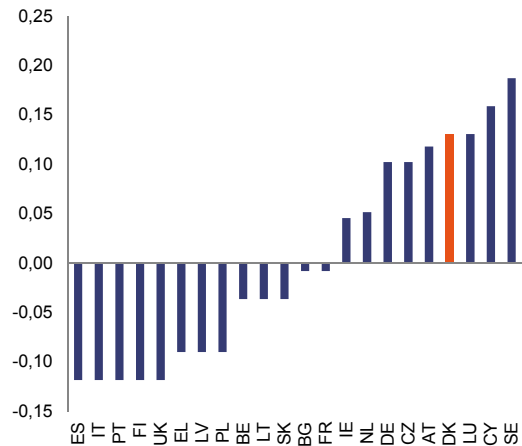
Formålet med lejereguleringen er at sikre en omfordeling, men det lader til at være et ringe instrument. Et af argumenterne for en streng lejeregulering er dens omfordelende effekt, dvs. at den tilgodeser personer med de laveste indkomster. En undersøgelse fra De Økonomiske Råd kaster mere lys over dette argument. Den peger på, at personer med de højeste og de laveste indkomster har størst gavn af den strenge lejeregulering, mens personer med mellemindkomst får mindst ud af den. Boligstøtten forekommer at være et mere målrettet instrument. Tre fjerdedele af boligstøtten går til personer med de laveste indkomster, mens dette kun gælder under halvdelen af gevinsterne ved den strenge lejeregulering. I en anden undersøgelse foretaget af DREAM (Danish Rational Economic Agents Model) konkluderes det, at lejereguleringen i rimelig grad er målrettet de mindst velstillede lejere. Undersøgelsen viser dog også, at den giver lejere med de højeste indkomster forholdsvis høje gevinster. Disse gevinster lader til at skyldes, at de mest velstillede lejere typisk bor i store boliger, og ifølge undersøgelsen tilfalder 21 % af gevinsten fra lejereguleringen boliger med de 5 % højeste markedsværdier.

Lejereguleringen skaber en større efterspørgsel, end der er udbud i denne del af markedet. En streng lejeregulering fører til en forvriddning af

markedsmekanismerne, eftersom en reguleret pris, der er lavere end markedsværdien, vil skabe en overefterspørgsel efter boliger i dette markedssegment. På grund af dette mismatch mellem udbud og efterspørgsel vil potentielle lejere blive skubbet over i andre segmenter af boligmarkedet. Lejereguleringen betyder, at lejerne ikke udvælges på basis af deres betalingsvillighed, men at der i stedet tages andre udvælgelsesmetoder i brug, f.eks. ventelister, personlige relationer eller familieforhold. Disse metoder kan beskrives som et "boliglotteri", hvor gevinsten er besparelser i fremtidige boligudgifter. De metoder, som anvendes på det private lejemarked, risikerer at gøre det vanskeligere for personer fra andre dele af landet eller fra udlandet at trænge ind på det danske boligmarked.

Den strenge lejeregulering risikerer at have en fastlåsende virkning og føre til en ineffektiv udnyttelse af boligmassen. En kunstigt lav leje kan føre til en ineffektiv udnyttelse af boligmassen, eftersom lejere, der opnår gevinster ved lejereguleringen, ofte har et for højt boligforbrug (beregnes ved at sammenholde forbruget af kvadratmeter i lejeregulerede boliger med andre boliger). Undersøgelserne viser også, at personer, som har vundet "boliglotteriet", typisk bliver længere i deres bolig, eftersom fraflytning vil betyde mistede gevinster. Det risikerer ikke alene at bremse mobiliteten på boligmarkedet, men også på arbejdsmarkedet, da det kan påvirke tilbøjeligheden til at søge arbejde i områder, der vil indebære fraflytning fra en bolig med en kunstigt lav leje.

Figur 2.3.5: **Sammensat indikator for omkostningerne ved lejeregulering, 2013**

Data for CY repræsenterer boligsegmentet for boliger før 2000.

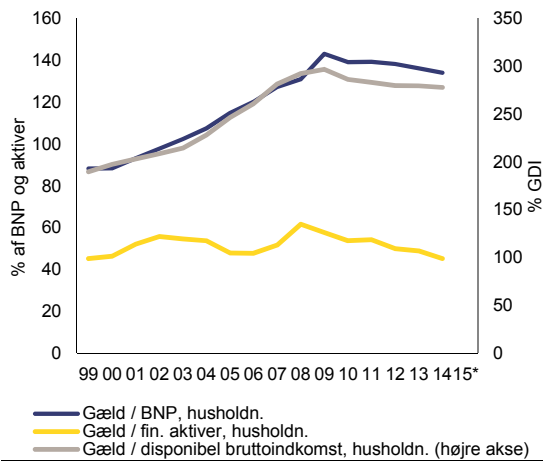
Kilde: Indikatorene henviser til det private segment på boligmarkedet. Beregninger baseret på Cuerdo m.fl. (2014.)

Gældsætning i den private sektor

Husholdningernes gæld er fortsat høj, men faldende. I andet kvartal af 2015 nåede gældskvoten ned på 124 %, hvilket er et fald på næsten 20 procentpoint fra det højeste niveau i 2009. De monetære finansielle institutioners lån til husholdningerne er kun steget moderat (figur 2.3.6). Stigningen i 2015 kan delvist forklares ved de nuværende meget lave renter ⁽¹⁹⁾.

⁽¹⁹⁾ Danmarks Nationalbank sænkede i begyndelsen af 2015 sine toneangivende renter fire gange, så den nåede ned på historiske -0,75 %. Det skete som en reaktion på den schweiziske centralbanks beslutning om at ophæve minimumskursen og ECB's beslutning om at iværksætte et udvidet opkøbsprogram. Begge disse foranstaltninger førte til en betydelig tilstrømning af udenlandsk kapital til Danmark, som øgede valutaeserverne.

Figur 2.3.6: Lånefinansiering i husholdningerne

*Seneste data fra andet kvartal 2015

Kilde: Eurostat

De danske myndigheder har truffet foranstaltninger til at imødegå de risici, der knytter sig til en længerevarende periode med lave renter. Finanstilsynet udsendte i februar 2016 en vejledning for at sikre passende forsigtighed ved belåning af boliger i områder med betydelige prisstigninger (dvs. København og Aarhus). Hensigten er at beskytte institutionerne og de private forbrugere mod risikoen for stigende renter og faldende boligpriser. En af de syv foranstaltninger indebærer, at banker og realkreditinstitutter ved tildelingen af lån med variabel rente skal foretage en stresstest for at vurdere, om kunden har et tilstrækkeligt rådighedsbeløb i tilfælde af en stigning på 1 % i den aktuelle faste rente, dog minimum 4 % som udgangspunkt.

Forskellen mellem risikable og mere stabile lån i den samlede udlånsvolumen svinder ind. I de seneste to år er andelen af variabelt forrentede lån og afdragsfrie lån faldet. I 2015 udgjorde lån med variabel rente 67 % af de samlede realkreditlån, hvilket er et fald på 6 procentpoint i forhold til niveauet i 2012. Andelen af afdragsfrie lån, dvs. lån, hvor der i aftalens første fase kun betales renter, er også faldet. De udgør 49 % af de samlede realkreditlån sammenlignet med 54 % i 2013 ⁽²⁰⁾. Det forhold, at folk optager mindre risikable lån,

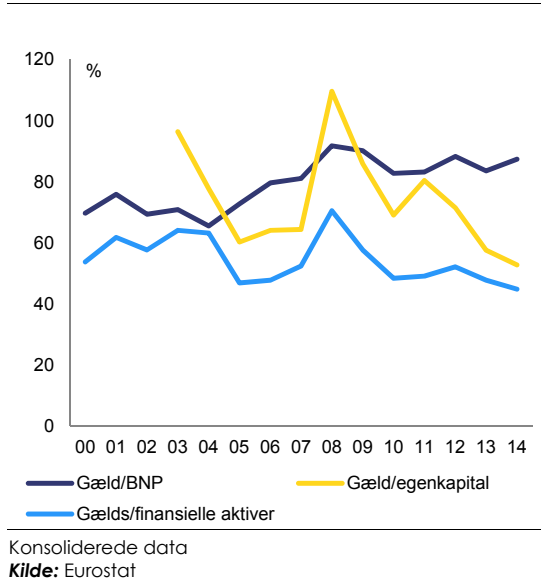
⁽²⁰⁾ Det skal bemærkes, at kun ca. 57 % af realkreditlånene ydes til boligejere. De resterende 43 % ydes til andre formål, f.eks. erhvervslån eller almennyttige boliger.

skyldes delvist, at de danske myndigheder og realkreditinstitutterne har truffet foranstaltninger til at begrænse de kreditrisici, der knytter sig til realkreditlån.

De danske husholdninger lader til at kunne modstå chok på markedet. Gælden i husholdningerne modsvarer af en stærk finansiel position med aktiver, der overstiger bruttogælden. Husholdningerne har desuden været i stand til at håndtere tilpasningen af boligpriserne siden 2007, og restancerne på realkreditlån steg kun marginalt under finanskrisen. Når det er sagt, består størstedelen af de danske husholdningers aktiver af pensionsopsparinger og fast ejendom, som er meget illikvide aktiver. Realkreditgælden er imidlertid koncentreret i husholdninger med højere indkomster, og en tredjedel af realkreditgælden er samlet hos de 10 % af husholdningerne, der har den højeste indkomst. Kun ca. 1 % af den samlede realkreditgæld er optaget af de 10 % af husholdningerne, der har de laveste indkomster. Undersøgelser foretaget af Nationalbanken og Erhvervs- og Vækstministeriet har desuden vist, at husholdningerne ville kunne håndtere rentechok eller længere perioder med arbejdsløshed.

Virksomhederne har fortsat en stor gældsætning. Set i forhold til egenkapitalen er gælden dog faldet siden 2011 (figur 2.3.7). I andet kvartal 2015 nåede den ned på 40,7 %, hvilket er mere end en halvering i forhold til det højeste niveau i 2007. Det kan tilskrives en generelt stigende egenkapital i de ikke-finansielle selskaber over de senere år.

Figur 2.3.7: Lånefinansiering i ikke-finansielle selskaber

Stabilitet i finans- og banksektoren, kreditvækst og adgang til finansiering

Danmarks finansielle system er unikt sammenlignet med resten af verden. Det består af to søjler: forretningsbanker og realkreditinstitutter, som ikke håndterer indlån og indhenter midler ved at udstede realkreditobligationer. Det har konsekvenser for de øvrige segmenter af det finansielle system, eftersom disse udstedelser styrker kapitalmarkedet. Efter at være kommet sig oven på boligkrisen og som følge af effektive foranstaltninger truffet af de danske myndigheder er banksektoren nu robust og i moderat vækst.

Bankerne er de vigtigste finansielle formidlere. Deres aktiver, eksklusivt udenlandske datterselskaber, beløb sig til 1 bio. EUR i 2014, svarende til 420 % af BNP. Forsikringsselskaberne lå nr. 2 med aktiver på 248 mia. EUR (98,1 % af BNP) i 2013 efterfulgt af pensionsfonde med 169 mia. EUR (66,7 % af BNP). Forsikringsselskabernes aktiver er siden 1997 steget løbende med 8,3 % årligt, mens pensionsfondenes aktiver har ligget nogenlunde stabilt siden 2010 efter en længere periode med vedvarende stigninger.

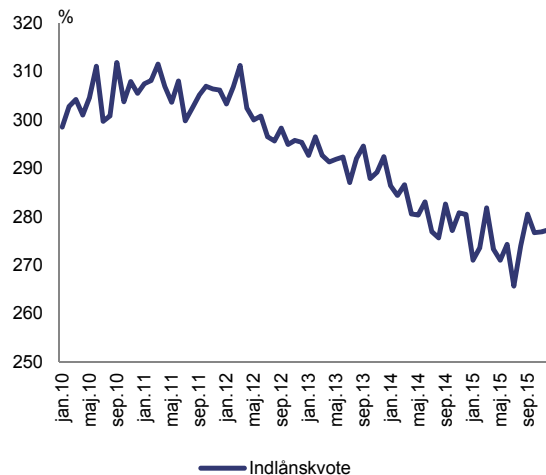
Udlånsvæksten er svag. Siden 2013 er lån til erhvervslivet steget hurtigere end lån til boligkøb (figur 2.3.8). Ved udgangen af 2015 lå vækstraten

for eksponeringer over for erhvervslivet (0,5 %) dog under vækstraten for realkreditlån (1,1 %). Hvad angår passiver aftog indlånsvæksten i 2015 (til 2,2 %) og bragte dermed en ende på stigningen i indlånsknoten, som er steget siden 2012 (figur 2.3.9). Den danske indlånskvote på omkring 280 % er den højeste i EU. Det skyldes det betydelige omfang af markedsbaseret finansiering, navnlig realkreditobligationer. I gennemsnit udgør 43 % af den danske banksektors passiver egne udstedte gældsinstrumenter i forhold til en andel på 23 % i indlån (inklusive interbankindskud og statslige indskud).

Figur 2.3.8: Udvikling i långivningen

Figur 2.3.9: Udvikling i finansieringen

Eksklusive fordringer på MFI, staten og ikke-residente
Kilde: Den Europæiske Centralbank

Indikatorerne for finansiel soliditet tyder på, at banksektoren er stabil. Bankerne er velkapitaliserede – den gennemsnitlige soliditetsgrad lå over 18 % i juni 2015. Hovedparten af bankernes kapital udgøres af egentlige kernekapitalinstrumenter. De danske bankers aktiver er af forholdsvis lav kvalitet i forhold til de øvrige nordiske lande og lider stadig under eftervirkninger af krisen på boligmarkedet i 2009. Den gennemsnitlige andel af misligholdte lån er faldet fra 5,1 % i 2014 til 3,9 % medio 2015, men er stadig større end i Sverige (1 %) og Finland (1,1 %). Hensættelser til tab dækkede 43 % af de udestående misligholdte lån, hvilket er under gennemsnittet i EU. Rentabiliteten er steget på det seneste, og både egenkapitalforrentningen (4,8 %) og forrentningen af aktiver (0,3 %) ligger over EU-gennemsnittet (henholdsvis 2,7 % og 0,2 %). Den gennemsnitlige rentabilitet trækkes ned af realkreditinstitutterne, idet deres forretningsmodel bygger på lavere udgifter på realkreditlån.

Nogle potentielle risici kræver overvågning. Den høje gæld i husholdningerne kan skabe en udfordring på mellemlang sigt, navnlig med hensyn til den store andel af afdragsfrie lån, hvor afdragsfriheden udløber i 2019-2020. Et andet spørgsmål vedrører den lave risikovægtning ⁽²¹⁾,

⁽²¹⁾ Banker, der anvender interne risikomodeller til at beregne deres kapitalgrundlag, fastsætter selv risikovægtningen ved

som bankerne anvender internt til beregning af kapitalgrundlaget, da det potentielt kan føre til kapitalunderskud i fremtiden. Svenske finanskoncerners ⁽²²⁾ store markedsandel udgør en særlig udfordring. Det finansielle pres i det svenske banksystem, som bl.a. skyldes spændinger på de globale finansieringsmarkeder og korrektioner af boligpriserne, kan have en negativ indvirkning på de svenske bankers operationer i Danmark ⁽²³⁾.

De danske myndigheder har truffet passende foranstaltninger i kølvandet på krisen. Mellem 2008 og 2013 lancerede de danske myndigheder seks bankredningspakker, som fokuserede på rekapitalisering, afvikling og systemiske risici. Der blev truffet flere makroprudentielle foranstaltninger med henblik på at kontrollere låneefterspørgslen, øge bankernes robusthed og sikre stabile finansieringsmuligheder (boks 2.3.1). Finanstilsynet står for mikrotilsynet, mens Det Systemiske Risikoråd står for makroovervågningen.

Kapitalmarkedet er veludviklet. Det danske marked for gældsinstrumenter er overordnet set steget fra 492 mia. EUR i 2008 til 638 mia. EUR i 2014 (247 % af BNP), og hovedparten af gældsinstrumenterne (198 % af BNP) er udstedt af bankerne. Det kan tilskrives realkreditinstitutternes særlige finansieringsmodel, som bygger på realkreditobligationer. Staten er den næststørste udsteder med udestående obligationer beløbende sig til 103 mia. EUR (svarende til 40 % af BNP). Ikke-finansielle selskaber anvender kun i forholdsvis lille omfang markedsbaseret gældsfinansiering, men deres andel er dog steget og nåede 25 mia. EUR i 2014, dvs. 10 % af BNP i forhold til under 6 % i 2008. Det danske aktiemarked er præget af stor markedsdybde og domineres af ikke-finansielle selskaber. Den samlede kapitalisering af de børsnoterede selskaber nåede 256 mia. EUR i 2014, svarende til 99 % af BNP (sammenlignet med 124 % i Sverige

forskellige typer eksponering (f.eks. virksomheder, realkredit) på grundlag af historiske data og analyser.

⁽²²⁾ F.eks. er Nordea den største bank i Danmark.

⁽²³⁾ For en nærmere analyse af de potentielle finansielle spillovers i Baltikum/Norden henvises til landerapporten for Sverige 2016.

Boks 2.3.1: Makroprudentielle foranstaltninger i Danmark

Låneefterspørgsel	Bankrobusthed	Stabil finansiering
Trafiklysordning til at forbedre låntagernes forståelse af risici.	Tilsynsdiamanten for pengeinstitutter (bindende siden 2013, nye ændringer på vej) — tilsynsredskab til overvågning af bankernes resultater ud fra fem pejlemærker: store engagementer, udlånsvækst, ejendomseksponering, funding ratio og likviditetsoverdækning.	Spredning af obligationsauktioner over hele året
Krav til rådighedsbeløb, komparativ kreditvurdering for forskellige lånetyper (fast forrentede lån i forhold til variabelt forrentede lån; afdragsfrie lån i forhold til lån med afdrag)		
Større administrativ margin i realkreditinstitutterne for mere risikable lån	Tilsynsdiamanten for realkreditinstitutter (træder i kraft 2018-2020) — tilsynsredskab til overvågning af realkreditinstitutternes resultater ud fra fem pejlemærker: store eksponeringer, udlånsvækst, låntagers renterisiko, afdragsfrihed og begrænsning af lån med kort funding.	Obligatorisk forlængelse af løbetiden for realkreditobligationer med en løbetid på under 1 år.
Nedsættelse af rentefradraget på realkreditlån fra 33 % til 25 % i 2019		
Krav om positiv likviditet i erhvervsejendomme, før der kan udstedes et lån med henblik på udlejning	Kontracyklisk kapitalbuffer (højst 0,5 %)	
Krav om udbetaling på 5 % ved nye boliglån.	Systemisk risikobuffer (indfases 2015-2019).	

og 79 % i Finland). Markedsstrukturen er fuldt integreret i OMX-Nasdaq.

I lyset af stigningerne i boligpriser og det danske boligbeskatningssystem er der behov for at holde et vågent øje med boligmarkedet. Det private lejemarked vil desuden have fordel af en lempet regulering. De nationale myndigheder og realkreditinstitutterne har truffet diverse foranstaltninger til at modvirke risiciene relateret til realkreditlån. Den store gæld i husholdningerne kræver dog nøje overvågning, navnlig hvad angår de mere risikable lån såsom afdragsfrie lån.

2.4. PRODUKTIVITET OG KONKURRENCE

Konkurrence

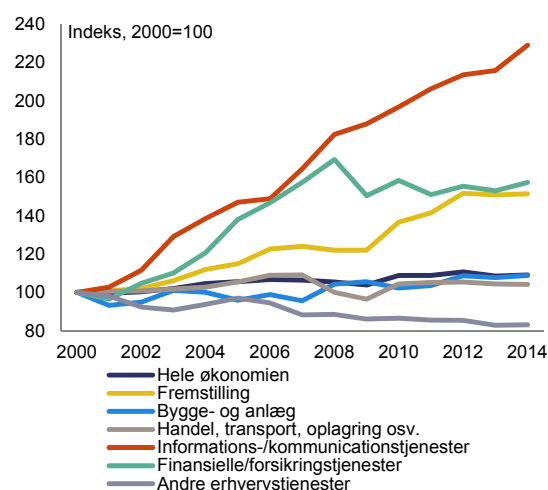
Den utilstrækkelige konkurrence i Danmark, særligt i servicesektoren, udgør en udfordring.

Der er store adgangsbarrierer på det nationalt orienterede tjenestemarked. En særlig barriere er de store regelbyrder, navnlig i bygge- og anlægsbranchen og i detailbranchen. Bygge- og anlægsbranchen lider under tunge autorisations- og certificeringskrav, mens detailbranchen er underlagt en restriktiv planlov. I november 2015 foreslog regeringen flere foranstaltninger til at liberalisere de eksisterende regler, navnlig vedrørende størrelse og placering af butikker ⁽²⁴⁾.

Stigningen i arbejdsproduktiviteten har gennemgående været sløv, dog ikke i alle sektorer. Arbejdsproduktivitetsstigningen har været langsom i hele den danske økonomi siden 2000 og har i snit ligget på 0,6 % mellem 2000 og 2014 (data fra OECD på basis af antal arbejdstimer). Der aftegner sig dog store forskelle mellem sektorer. De tre vigtigste sektorer med hensyn til produktivitetsvækst har været informations- og kommunikationstjenester (6,1 % om året), finansielle tjenester og forsikringstjenester (3,3 % om året) og fremstilling (3,0 % om året). Stigningen i arbejdsproduktiviteten har været gennemsnitlig i bygge- og anlægsbranchen, engros- og detailhandelen, hotel- og restaurationsbranchen, transport og oplagring. Inden for andre erhvervstjenester (liberale, videnskabelige,

tekniske, administrative og support) er arbejdsproduktiviteten til gengæld faldet med mere end 1 % i snit om året siden begyndelsen af dette århundrede (figur 2.4.1).

Figur 2.4.1: Stigning i arbejdsproduktiviteten pr. sektor, 2000-2014

Kilde: OECD

En utilstrækkelig konkurrence i den danske servicesektor hæmmer produktivitetsvæksten.

Konkurrence er en vigtig drivkraft for produktivitet, økonomisk vækst og velstand. På grund af det forholdsvis lille danske nationale marked er nogle af sektorerne i økonomien, navnlig dem der ikke er udsat for international konkurrence, karakteriseret ved en utilstrækkelig konkurrence mellem få eksisterende udbydere, mens potentielle nye markedsdeltagere finder adgangsbarriererne prohibitive. På varemarkederne samt markederne for tjenesteydelser, der kan handles på tværs af grænserne, er de udenlandske producerede varer og tjenester til gengæld med til at kompensere for en manglende national produktion. Det presser desuden de nationale udbydere til at øge produktiviteten for at forblive konkurrencedygtige. På disse markeder kompenserer de udenlandske varer og tjenester således for den manglende indenlandske konkurrence.

Fraværet af konkurrence er til hinder for fornyelse og økonomisk omstrukturering, og det er med til at holde kunstigt liv i virksomheder i økonomiske vanskeligheder. Produktivitetskommissionen pegede på, at den

⁽²⁴⁾ Afsnittet bygger på følgende kilder:

Konkurrence- og Forbrugerstyrelsen (2014): "Fremtidens detailhandel".

Erhvervs- og Vækstministeriet (2015): "Vækst og udvikling i hele Danmark", <http://www.evm.dk/>.

Produktivitetskommissionen (2013): "Konkurrence, internationalisering og regulering".

Data fra Eurostat: priseniveauer i bygge- og anlægssektoren, udenlandske datterselskaber i bygge- og anlægssektoren.

Data fra Eurostat: udenlandske datterselskaber i bygge- og anlægssektoren.

Data fra Eurostat: komparative priseniveauer for forbrugsvarer og tjenester (2014).

Euromonitor (2015).

Europa-Kommissionen (2015), "A Single Market Strategy for Europe – analysis and evidence". SWD(2015) 202 final.

Europa-Kommissionen (2015), "Simplification and mutual recognition in the construction sector under the Services Directive", final report.

FSR Danske Revisorer og Experian (2015): "Hvert tiende danske selskab er et zombieselskab".

IMF, Danmark: Selected Issues, IMF Country Report No. 14/332, s. 42.

ringe konkurrence inden for navnlig tjenesteydelser rettet mod hjemmemarkedet har tendens til at hæmme virksomhedsdynamikken. Lavproduktive virksomheder bliver på markeder, som de ellers normalt ville blive tvunget ud af nye og bedre konkurrenter. Sidstnævnte finder det vanskeligt eller direkte umuligt at vinde markedsandele på grund af stive adgangsbarrierer og de eksisterende virksomheders dominerende stilling. En nyere undersøgelse viser, at helt op til 10 danske virksomheder i øjeblikket holdes kunstigt i live ved hjælp af de lave renter. De befinder sig i en så ringe økonomisk situation, at de allerede ville være blevet tvunget ud af markedet af konkurrenter, hvis der havde været en større konkurrence. Disse virksomheder er især overrepræsenteret i sektorer såsom distribution og transport, bygge- og anlæg samt erhvervstjenester. Disse sektorer er alle karakteriseret ved lav udenlandsk konkurrence på grund af de begrænsede muligheder for grænseoverskridende handel.

Bygge- og anlægsbranchen

De økonomiske indikatorer peger på lav konkurrence i den danske bygge- og anlægsbranche, hvilket bekræfter de reguleringsmæssige barrierers negative effekt. De danske forbrugere lever med de næsthøjeste priser for byggetjenester i EU. Antallet af udenlandske udbydere af byggetjenester fra EU etableret i Danmark er det tredjelaveste blandt alle medlemsstater. Integrationen er betydeligt lavere i Danmark end i andre medlemsstater af tilsvarende størrelse.

Der er truffet få foranstaltninger for at styrke konkurrencen i bygge- og anlægsbranchen. De initiativer, der blev lanceret i 2014 som led i strategien "Vejen til et styrket byggeri i Danmark", mangler stadig at bære frugt. Initiativerne var dog et skridt i rette retning. Navnlig vil gennemgangen af byggelovgivningen med en kortlægning af alle de nationale standarder, hvor der ses på, om disse kan afskaffes eller erstattes af internationale standarder, nedbryde adgangsbarriererne på det danske byggemarked. Derudover vil initiativet om at forenkle byggesagsbehandlingen kunne gavne alle de virksomheder, der er aktive inden for byggeri i Danmark. Den danske regering har endvidere meddelt, at den vil granske reguleringen på byggeområdet med henblik på at fjerne alle

unødvendige nationale krav, standarder og autorisationer.

En tung autorisationsordning og de obligatoriske certificeringsordninger skaber adgangsbarrierer for byggevirksomheder etableret i andre medlemsstater. Normalt er certificeringsordninger, der bygger på standarder, frivillige og anvendes af virksomhederne til at påvise og fremhæve kvaliteten af deres tjenester over for kunden. Anvendelsen af frivillige certificeringsordninger baseret på europæiske standarder kunne bidrage til at øge kvaliteten af tjenesteydelser i hele Europa. De kunne give virksomhederne og forbrugerne større tiltro til grænseoverskridende tjenester og dermed øge den grænseoverskridende handel. Hvis der kræves særlige nationale certificeringsordninger efter national lovgivning eller regler, kan det skabe adgangsbarrierer for virksomheder etableret i andre medlemsstater.

Den danske byggelovgivning indeholder bestemmelser om certificeringsordninger.

Virksomheder, der f.eks. er aktive på el-, vvs- og kloakområdet, har efter loven pligt til at indhente en autorisation fra de danske myndigheder for at levere en tjeneste. En af betingelserne under en autorisationsordning er, at kvalitetsledelsessystemet skal godkendes af den godkendte kontrolinstans. Udbyderen skal gennemgå to forskellige procedurer for at få lov til at levere en tjeneste: 1) kvalitetsledelsessystemet skal godkendes af den udpegede kontrolinstans, og 2) der skal indhentes autorisation hos Sikkerhedsstyrelsen ⁽²⁵⁾. Reglerne er besværlige for alle virksomheder, men er særligt belastende for virksomheder etableret i andre medlemsstater, som er midlertidigt aktive i Danmark. Det er heller ikke klart, om den danske lovgivning i forbindelse med vurderingen af, om en udenlandsk virksomhed opfylder betingelserne for at få en autorisation, anerkender kvalitetsledelsessystemer, som er blevet tilsvarende kontrolleret af en myndighed i en anden medlemsstat. Endelig er processen særligt belastende for SMV'er.

Lovgivningen vedrørende installatører af varmfordelingsmålere er en anden byrde i

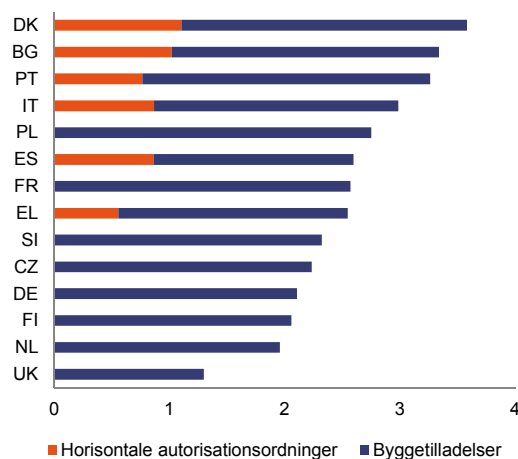
⁽²⁵⁾ Lov nr. 401 af 28. april 2014 om autorisation af virksomheder på el-, vvs- og kloakinstallationsområdet.

bygge- og anlægsbranchen. Leverandører af tjenesteydelser har efter loven pligt til at have et kvalitetssikringssystem, der er certificeret i overensstemmelse med en kombination af en ISO-standard og dele af to europæiske standarder. Det organ, der certificerer systemet, skal være akkrediteret af Den Danske Akkrediteringsfond (DANAK) eller et tilsvarende akkrediteringsorgan⁽²⁶⁾. Virksomheder etableret i andre medlemsstater skal enten allerede have et kvalitetssikringssystem i overensstemmelse med den særlige kombination af standarder, som er certificeret af et akkrediteret organ, eller indhente en ny certificering, der er i overensstemmelse med de danske regler. Den første mulighed er forholdsvis usandsynlig, hvorimod den anden kan føre til fordobling af certifikater eller dele af dem. Certificeringer er normalt kun baseret på en enkelt standard og ikke en række forskellige standarder.

Nyere undersøgelser konkluderer, at de danske krav til tjenesteydere i bygge- og anlægsbranchen er blandt de mest restriktive i forhold til de øvrige medlemsstater i undersøgelsen. En undersøgelse foretaget af Kommissionen i 2015⁽²⁷⁾ konkluderer, at der er store forskelle på den restriktive virkning af de krav, som medlemsstaterne pålægger leverandører af tjenesteydelser i bygge- og anlægssektoren for at få adgang til markedet⁽²⁸⁾, og at Danmark er blandt de mest restriktive lande i EU (figur 2.4.2). Undersøgelsen dækker de autorisationsordninger, som entreprenører og bygherrer er underlagt (undtagen ordninger, der gælder ens for alle sektorer). Den dækker også de horisontale autorisationer, som leverandører af tjenesteydelser inden for bygge- og anlægsbranchen skal indhente for at få adgang til markedet, og byggetilladelsesprocedurerne. De restriktive autorisationsordninger (både med hensyn til regulering og administration), som leverandører af tjenesteydelser på tværs af grænserne konfronteres med, når de etablerer sig eller leverer midlertidige

ydelser i en anden medlemsstat, vurderes med udgangspunkt i tjenesteydelsesdirektivet.

Figur 2.4.2: **Autorisationsordningernes overordnede restriktive virkning**

Kilde: Ecorys, "Simplification and mutual recognition in the construction sector under the Services Directive", Final report

Der er meget store forskelle mellem Danmark og de øvrige lande i undersøgelsen med hensyn til autorisationsordningers restriktive virkning. F. eks. lader Finland og Nederlandene, som har tilsvarende reguleringsrammer, til i høj grad at efterkomme bestemmelserne i tjenstedirektivet med hensyn til bl.a. administrativ og lovgivningsmæssig forenkling. For det første kræver de to lande ikke, at leverandører af tjenesteydelser gennemgår horisontale autorisationsprocedurer. I stedet anses byggekontrolordningerne for at sikre et tilstrækkeligt niveau af kontrol i disse lande. Danmark scorede mindre godt på en række indikatorer på grund af ovennævnte overlappende horisontale autorisationsordning og obligatoriske certificeringsordning. Med hensyn til byggetilladelsesordningernes restriktive virkninger var Finlands og Nederlandenes indikatorer tilfredsstillende (gode scorer for både lovgivningsmæssige restriktioner og e-procedurer), hvorimod Danmark var blandt lande med mindre gode scorer, navnlig med hensyn til administrativ forenkling (antal procedurer, adgang til elektroniske midler, behandlingstid).

⁽²⁶⁾ Bekendtgørelse nr. 1167 af 3. november 2014 om krav til målerinstallatører, som monterer, skalere og servicere varmefordelingsmålere.

⁽²⁷⁾ "Simplification and mutual recognition in the construction sector under the Services Directive", Final report, Ecorys.

⁽²⁸⁾ Bulgarien, Danmark, Det Forenede Kongerige (England), Grækenland, Finland, Frankrig, Italien (Milano), Nederlandene, Polen, Portugal, Slovenien, Spanien (Madrid), Tjekkiet, Tyskland (Nordrhein-Westfalen).

Detailbranchen

Den danske detailbranche er stadig karakteriseret ved en utilstrækkelig konkurrence. Markedskoncentrationen er blandt de højeste i Europa. Priserne er de højeste i EU inden for kategorier som fødevarer, fodtøj og forbrugerelektronik, og de næstehøjeste inden for tøj og husholdningsapparater. Den lave produktivitet i sektoren kan delvist forklares ved den lave andel af udenlandske virksomheder, som tegner sig for 12 % af markedet for dagligvarer og kun findes i discount-segmentet.

Reglerne for placering af butikker er blandt de strammeste i Europa. De omfatter forbud mod butikker over en vis størrelse (fra 1 000 til 3 500 m² afhængigt af beliggenhed). Der er også strenge regler for butikspacering i bymidterne og bydelscentrene, idet der kun må opføres større butikker uden for centrale områder, hvis de forhandler varer, der kræver større gulvarealer. Det blev bekræftet i en nyere undersøgelse foretaget af Kommissionen om planlovenes restriktive virkninger i hele EU, hvor Danmark lå blandt de mest restriktive medlemsstater. Den stramme regulering påvirker ikke kun mulighederne for markedsadgang, men begrænser også de eksisterende butikkers muligheder for at udnytte skalaeffekter. De kan desuden afskrække udenlandske detailvirksomheder fra at investere i Danmark, navnlig hvad angår større butikker, som det også blev fremhævet af Den Internationale Valutafond i 2014.

En lempelse af planloven vil styrke produktiviteten og konkurrencen i servicesektoren. I sin analyse af fremtidens detailhandel fra 2014 anbefalede Konkurrence- og Forbrugerstyrelsen at liberalisere planloven og at tage konkurrencemæssige hensyn i forbindelse med planlægningen. Den anbefalede også at gøre oplysningerne om de love og regler, der er relevante for udenlandske detailvirksomheder, som ønsker at etablere sig i Danmark, bedre tilgængelige og let forståelige.

I sin nye strategi "Vækst og udvikling i hele Danmark", som blev offentliggjort i november 2015, forslår regeringen en liberalisering af planloven. Forslaget ligger i øjeblikket på forhandlingsbordet. Strategien vil sørge for, at kommunerne i højere grad inddrages i

planlægningen ved at skabe mere fleksible administrative rammer. Regeringen agter at fjerne loftet på 2 000 m² for butikker, der sælger udvalgsvarer (bøger, elektronikvarer, tøj, møbler), uanset byens størrelse. Denne foranstaltning bør give denne type butikker bedre mulighed for at håndtere det konkurrencepres, som e-handelsbutikkerne lægger på dem, navnlig udenlandske butikker. Der er planer om at hæve loftet for størrelsen af dagligvarebutikker fra 1 000 til 2 000 m² i lokalcentre. Loftet vil blive ændret fra 3 500 til 5 000 m² for enkeltstående butikker i bymidter, bydelscentre og aflastningsområder. Disse hævelser af loftet kan tilskrives behovet for at gøre det lettere at etablere større og mere effektive butikker, som kan tilbyde et større varesortiment og lavere priser. Myndighederne understreger dog, at det er nødvendigt at bibeholde de særlige træk ved den danske dagligvaresektor, hvor nærhed spiller en stor rolle, og der er således ikke tale om en fuldstændig liberalisering. Kommunerne vil kunne bestemme, hvorvidt der kan åbnes større dagligvarebutikker. Strategien har desuden ikke til formål at skabe en ramme for etableringen af hypermarkeder (defineret som butikker på over 10 000 m²). Regeringen har også planer om at udarbejde en vejledning, som præciserer reglerne for etablering af e-handelsvirksomheder, navnlig showrooms.

Hvis de bebudede foranstaltninger vedtages, vil det forbedre rammerne for etablering. Den planlagte reform vil imidlertid stadig ikke give mulighed for at etablere væsentligt større dagligvarebutikker. Det risikerer at skabe en adgangsbarriere for visse detailhandelsforretningsmodeller, navnlig udenlandske. En lempelse af planloven på dette område kan også give yderligere produktivitetsevner og sikre forbrugerne lavere priser og et større produktudvalg.

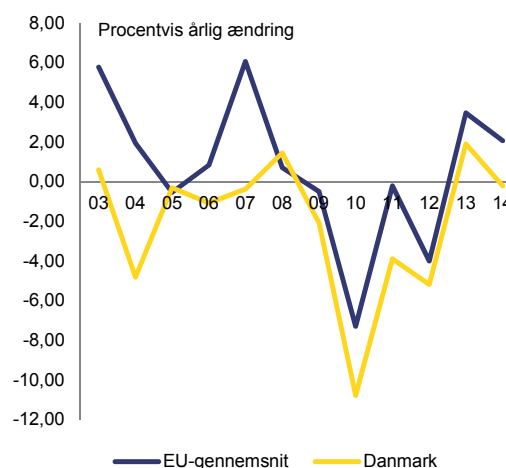
2.5. EKSTERN KONKURRENCEEVNE SAMT NATIONALE BEHOV OG BARRIERER FOR INVESTERING

Konkurrenceevne

Ligesom mange andre udviklede lande er Danmark udfordret med hensyn til den eksterne konkurrenceevne. Siden århundredeskiftet har Danmarks tab af eksportmarkedsandele gennemgående fulgt den gennemsnitlige trend i de øvrige EU-lande (figur 2.5.1). Tabene kan delvist tilskrives de uforholdsmæssigt store lønstigninger op til krisen. I 2013 kunne Danmark registrere en gevinst i eksportmarkedsandele på 1,9 %, mens tabene i 2014 kun udgjorde 0,2 %. Lønudviklingen er desuden blevet mere moderat og er kun steget med 1 % på årsbasis de sidste tre år. For at bevare den relativt høje velfærd i Danmark er det absolut afgørende at forbedre konkurrenceevnen og produktivitetsvæksten (²⁹).

(²⁹) Afsnittet bygger på følgende kilder:
Styrelsen for Forskning og Innovation (2014), "Research and Innovation Indicators 2014".
Erhvervs- og Vækstministeriet (2013): faktaark, www.evm.dk.
Uddannelses- og Forskningsministeriet (2014), "Vidensamarbejde under lup".
Danmarks Nationalbank (2013), "Kvartalsoversigt, 1. kvartal".
Danmarks Nationalbank (2015), "Kvartalsoversigt, 2. kvartal".
Danmarks Vækstråd (2010): Flere vækstvirksomheder. 4 anbefalinger fra Danmarks Vækstråd til, hvordan erhvervslivet kan bidrage til udvikling af nye vækstvirksomheder.
Den Europæiske Centralbank, statistik, www.ecb.europa.eu.
Europa-Kommissionen (2014), "Research and Innovation Performance in the EU – Innovation Union Progress at Country Level".
Eurostat, "Community Innovation Survey" (andel af SMV'er beskæftiget med produkt- eller procesinnovation).
Eurostat, Eurostats database, <http://ec.europa.eu/eurostat>.
Finansrådet (2014): "Rapport om risikovillig kapital".
InCites TM, Thomson Reuters (2012). Citeret i Research and Innovation Indicators 2014, Styrelsen for Forskning og Innovation, København (2014).
Mandag Morgen (2015), "Vækstdanmark", rapport bestilt af Danske Regioner, www.mm.dk.

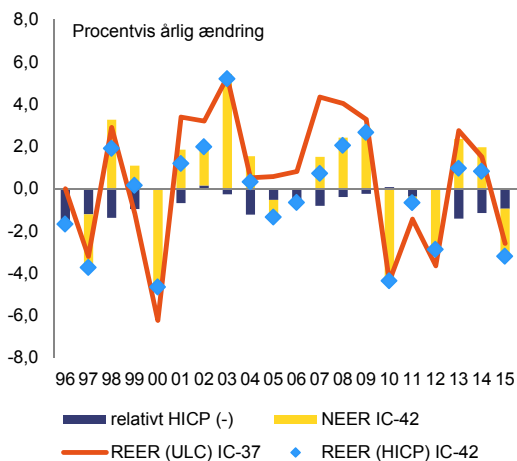
Figur 2.5.1: Eksportmarkedsandele

Data for 2003-2005 vedrørende Danmark er tilbageregnet af Kommissionen med udgangspunkt i data fra forskellige standarder (bl.a. BPM5, ESA95).

Kilde: Europa-Kommissionen

Danmarks resultater inden for vareeksport påvirkes af udviklingen i priskonkurrenceevnen. Danmarks faldende konkurrenceevne op til krisen kan delvist tilskrives udviklingen i den reale effektive valutakurs. Den reale effektive valutakurs baseret på enhedslønomkostninger steg betydeligt i årene op til krisen (figur 2.5.2). I perioden 2004-2007 registrerede Danmark den største gennemsnitlige årlige stigning på omkring 2 % blandt gruppen af overskudslande, selv om overskuddet på betalingsbalancen fortsatte med at stige. Stigningen i den reale effektive valutakurs baseret på enhedslønomkostninger blev delvist drevet frem af en stigning i lønningerne, som ikke blev modsvaret af produktivitetsvækst, lavere bruttoavancer eller en lignende udvikling i partnerlandene. Efter krisen var Danmark i stand til at genvinde en del af sin tabte omkostningskonkurrenceevne takket være produktivitetsvækst og en moderat lønvækst. Den reale effektive valutakurs baseret på enhedslønomkostninger faldt med 2,6 % på årsbasis i 2015, hvilket bidrog yderligere til bedringen af priskonkurrenceevnen.

Figur 2.5.2: **Oversigt over den reale effektive valutakurs**

Kilde: Europa-Kommissionen

Eksportens geografiske orientering har bidraget til tabet i markedsandele. En shift share-analyse⁽³⁰⁾ viser, at varesammensætningen i eksporten har bidraget positivt til eksportandelen efter krisen. På den anden side lader eksportens ugunstige geografiske orientering til at have påvirket Danmarks eksportmarkedsandele negativt. Det kan afspejle det danske eksportmarkeds stærke orientering mod EU. Ifølge analysen ville Danmark kunne drage fordel af en større tilstedeværelse i de nye vækstøkonomier.

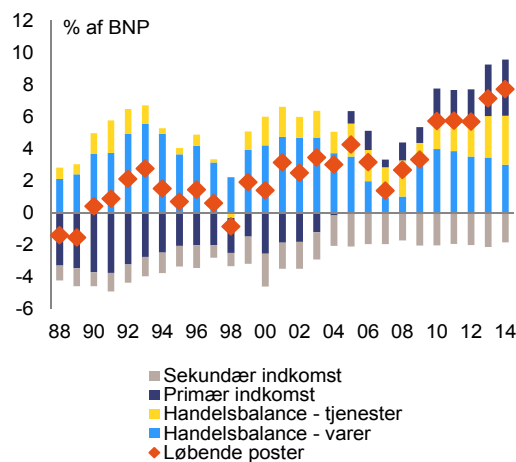
Overskud på betalingsbalancen

Overskuddet på Danmarks betalingsbalance lader ikke til at udgøre en ubalance, der kræver hurtig korrektion. Det afspejler til en vis grad den svage vækst i den indenlandske efterspørgsel sammenlignet med landets vigtigste handelspartnere.

Det vedvarende overskud på Danmarks betalingsbalance er ikke et problem i sig selv, men er snarere et udtryk for underliggende problemer. Danmark har haft overskud på betalingsbalancen siden 1990. Efter 30 års underskud blev balancen positiv i 1990 som følge

⁽³⁰⁾ Shift share-analysen giver mulighed for at differentiere mellem de konkurrenceevneparametre, der tegner et lands eksportstrategi med hensyn til geografiske markeder og produktmarkeder, og de strukturelle parametre, der måler dynamikken i destinationslandenes efterspørgsel og varesammensætning.

af økonomiske politikker, der blev indført i midten af 1980'erne. Det drejer sig bl.a. om en afvikling af lønindekseringen samt skattereformer, f.eks. lavere rentefradrag. Reformerne opmuntrede til privat opsparring og lagde en dæmper på det private forbrug. I begyndelsen skyldtes overskuddet hovedsageligt en positiv handelsbalance for både varer og tjenesteydelser. Siden 2005 begyndte indtægterne fra udenlandske investeringer at spille en stadig større rolle og bragte saldoen op på et historisk højt niveau efter 2010 (figur 2.5.3). Der er ingen tegn på, at overskuddet skulle være en konsekvens af en forkert prisfastsættelse af risici og inflaterede forventede afkast på de udenlandske investeringer. Det danske overskud på betalingsbalancen er heller ikke med til at gøre landet sårbart over for en negativ udvikling i underskudslandene, da der er en begrænset eksponering over for disse lande.

Figur 2.5.3: **Oversigt over komponenter af betalingsbalancen**

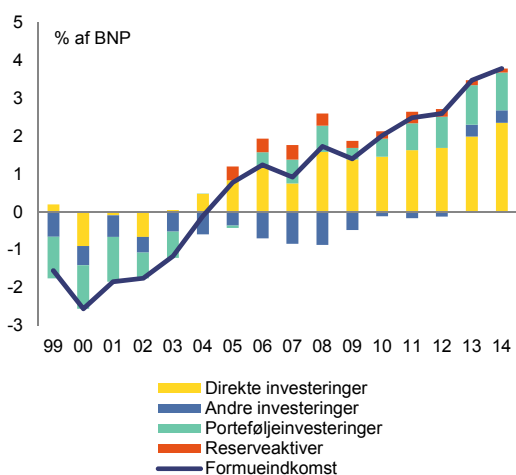
Indtil 2004 BPM5/ESA95. Fra 2005 BPM6/ESA2010.

Kilde: Europa-Kommissionen

Indtægterne fra investeringer spiller en vigtig rolle for stigningen i overskuddet på betalingsbalancen. Balancen for primær indkomst, som overvejende udgøres af formueindkomst, blev positiv i begyndelsen af 2000'erne. I dag kan ca. 60 % af formueindkomsten tilskrives afkast på udenlandske direkte investeringer (figur 2.5.4), hvilket afspejler stigende aktiebeholdninger og større afkast på investeringer i udlandet end i Danmark. Danmark har desuden haft fordel af positive

værdiansættelseeffekter efter krisen, dvs. at de udenlandske porteføljeinvesteringers markedsværdi er steget, hvilket også har bidraget til det stigende overskud på betalingsbalancen. Stigningen i dollarkursen på 8 % i 2010 medførte valutakursgevinster for danske investorer med amerikanske aktiver.

Figur 2.5.4: **Oversigt over formueindkomst**

Indtil 2004 BPM5/ESA95. Fra 2005 BPM6/ESA2010.

Kilde: Europa-Kommissionen

Et land med vedvarende store overskud på betalingsbalancen bør overvåges nøje. Det vil sætte Danmark i stand til også i fremtiden at identificere eventuelle ineffektiviteter, f.eks. værdiansættelsestab, forfejlede ressourceallokeringer eller en koncentration af risici i sårbare lande, som alle kan have negative konsekvenser for velfærden.

Investeringer

Det høje niveau af investering i udlandet lader ikke umiddelbart til at udgøre en udfordring for Danmark. Landets eksponering over for udsatte markeder og økonomier er begrænset⁽³¹⁾, og det påvirkes i begrænset grad af kreditstramninger. De indenlandske investeringer, som er afgørende for det økonomiske opsving, stiger dog fortsat kun svagt. Niveaue for opsparinger i Danmark steg efter krisen, navnlig i

⁽³¹⁾ Sammen med Nederlandene og Belgien er Danmark blandt de få lande, der rent faktisk har haft gavn af værdiansættelseeffekter (både for priser og værdipapirer), mens Tyskland og Sverige har lidt tab.

husholdningerne. Samtidig er de private investeringer, især i virksomhederne, stagneret på et lavt niveau sammenlignet med perioden før krisen. Det stigende gab mellem opsparing og investeringer i den samlede økonomi har således bidraget til en kraftig stigning i overskuddet på betalingsbalancen. I 2013 indførte regeringen skattelettelser ved hjælp af det såkaldte "investeringsvindue", som skulle tilskynde virksomhederne til at investere. Alligevel ligger de indenlandske investeringer på et lavt niveau, hvilket udgør en betydelig udfordring for den danske økonomi.

Den store nettobeholdning af udenlandske aktiver ventes fortsat at generere betydelige finansielle indtægter i de næste år. Dette risikerer dog at blive modvirket af stigende indenlandske investeringer og den fremtidige demografiske udvikling. Den konsolidering, som virksomhederne har gennemgået efter krisen, er sandsynligvis nået til ende. Det skal dog stadig vise sig, om det kan føre til yderligere ændringer i investeringsadfærden i den nærmere fremtid. Denne indenlandske udfordring afspejles i et stort overskud på betalingsbalancen.

Nationale behov og barrierer for investering

Danmarks betydelige investeringer i F&U kunne omsættes bedre i produktivitet, økonomisk vækst og beskæftigelse. Danmarks samlede investeringer i F&U nåede op på 3,08 % af BNP i 2014, hvilket er over det nationale mål på 3 % af BNP. Erhvervslivets investeringer i F&U er steget fra 1,76 % af BNP i 2007 til 1,98 % af BNP i 2014. De offentlige investeringer i F&U er steget til 1,10 % af BNP i 2014, hvilket er den højeste andel af BNP i EU. Danmarks førsteplads risikerer dog fremover at blive udfordret som følge af de offentlige budgetnedskæringer i F&U fra 2016.

Danmarks offentlige forskningsgrundlag leverer forskning af høj kvalitet – dette omsættes imidlertid ikke i tilsvarende innovation. Danmark ligger på førstepladsen i EU, når det kommer til videnskabelige publikationer i forhold til befolkningens størrelse og citationer pr. artikel. Det ligger nr. 2 med hensyn til andelen af

ofte citerede artikler ⁽³²⁾. Landet ligger dog kun nr. 6 på den europæiske indikator for innovationsresultater. Ifølge en undersøgelse fra regeringen, der blev offentliggjort i 2014, halter den kommercielle udnyttelse af forskningsresultater fra offentlige institutioner efter lande, som f.eks. Det Forenede Kongerige og Irland. Andelen af de offentlige investeringer i F&U, der finansieres af erhvervslivet i procent af BNP, ligger under EU-gennemsnittet. Andelen af innovative selskaber i Danmark ligger kun lige over EU-gennemsnittet.

Produktivitetskommissionen fremhævede udfordringen med at sikre en bedre omsætning af de betydelige offentlige investeringer i forskning til øget produktivitet. Som følge heraf indeholdt en rapport offentliggjort af regeringen i oktober 2014 en række anbefalinger. Disse omfattede bl.a. at tilpasse kriterierne for tildeling af basismidler til forskning, fastsætte mål om videnudeksling i de treårige udviklingskontrakter, bedre anerkende og belønne forskere, der deltager i videndeling, i højere grad inddrage de studerende i videndelingen og afsætte flere midler til proof of concept ⁽³³⁾. Den nye regerings strategi for vækst og udvikling omfatter et strategisk mål om at styrke samspillet mellem de videregående uddannelsesinstitutioner og virksomhederne. Der er dog endnu ingen tegn på en efterlevelse af disse anbefalinger.

Innovationsfonden, som blev etableret i 2014, har til opgave at yde effektiv og formålstjenlig finansiering til F&U. Fokus er rettet mod strategisk og udfordringsdrevet forskning, teknologiudvikling samt innovation med henblik på at øge vækst og beskæftigelse i Danmark.

Danmark har gjort fremskridt med hensyn til investeringer i klimavenlig teknologi til støtte for vækst og beskæftigelse. I 2015 lancerede Miljø- og Fødevareministeriet en ny grøn innovationsfond, som skal understøtte grøn teknologi og energiintensive virksomheder. Den har til formål at fremme innovation og udvikling af miljø- og klimavenlig teknologi i SMV'er og

samtidig understøtte vækst og beskæftigelse. Den har fået tildelt 15 mio. DKK (ca. 2 mio. EUR). Midlerne tildeles overvejende projekter om klimatilpasning og vand, reducere af miljøvirkninger og forbedret ressourceeffektivitet.

Større ressourceeffektivitet kan stimulere investeringer. Danmarks ressourceproduktivitet (defineret som forholdet mellem bruttonationalprodukt og indenlandsk materialeforbrug) udtrykt i produceret værdi pr. kg brugte ressourcer var 2,1037 €/kg i 2014, hvilket er over EU-gennemsnittet på 1,9492 €/kg ⁽³⁴⁾. Ikke desto mindre vil en mere cirkulær økonomi og større ressourceeffektivitet stimulere investeringer. Det vil skabe både kortsigtede og langsigtede fordele for økonomien, miljøet og beskæftigelsen.

Danmark støtter gennemgående produktion af el fra vedvarende kilder. Kommissionen godkendte i februar 2015 statsstøtte til et offshoreanlæg på 400 MW. I juli 2015 blev der iværksat en ordning for havvindmøleanlæg med et forsøgelement, som Kommissionen havde godkendt i oktober 2014. Ordningen har til formål at udvikle innovative vindenergi projekter og nedbringe produktionsomkostningerne for elektricitet, der produceres af offshore vindteknologi. Ordningen har en maksimumskapacitet på 50 MW. I december 2015 vedtog folketinget et forslag om at reducere tilskuddet til husstandsvindmøller. Lovforslaget omfatter en gradvis aftrapning af afregningspriserne for husstandsvindmøller samt fastsættelsen af afregningsprisen for 2016 for vindmøller med en kapacitet til og med 10 kW og installationer med en kapacitet på mellem 10 og 25 kW.

Danmark nåede sit mål for sammenkoblingskapacitet i 2014, men der er tegn på mulig underinvestering i energiinfrastruktur. Danmark have en sammenkoblingskapacitet på 44 % i 2014, hvilket er langt over 2030-målet på 15 %. Alligevel peger undersøgelser i retning af mulig underinvestering i energiinfrastruktur siden begyndelsen af 2000'erne ⁽³⁵⁾. Danmark har øget sine samlede investeringer i

⁽³²⁾ Videnskabelige artikler i de 10 % mest citerede publikationer på verdensplan i procent af alle landets videnskabelige artikler.

⁽³³⁾ Finansiering til støtte for det arbejde, der skal til for at påvise forskningsresultaternes kommercielle potentiale.

⁽³⁴⁾ Eurostat

⁽³⁵⁾ Empiriske analyser, der sammenligner de anslåede investeringer med de faktiske investeringer på basis af en

energi siden 2012, hvilket har ført til forbedringer af forbindelsesmulighederne og infrastrukturen samt øget kapacitet. Yderligere investeringer i el- og gasnettene ville styrke sammenkoblingskapaciteten med nabolandene.

Der kan gøres mere for at forbedre affaldshåndteringen. Danmark har taget passende skridt til at forbedre affaldshåndteringen og gennemføre EU's nuværende minimumsmål. Danmark rangerer dog stadig blandt de dårligste i EU, når det kommer til mængden af produceret kommunalt affald og den andel, der forbrændes. For at sikre en bedre og omkostningseffektiv håndtering kunne der arbejdes på at gøre genbrug og genanvendelse mere økonomisk attraktivt.

Danske Regioner har peget på en række udfordringer, der hæmmer væksten ⁽³⁶⁾. Disse omfatter: for få vækstvirksomheder, mangel på risikovillig kapital, en underudnyttelse af det regionale vækstpotentiale, mangel på kvalificeret arbejdskraft og manglende fokus i den offentlige vækstindsats (for rigide regler og en ofte ukoordineret indsats).

Vækstvirksomhederne er vigtige drivkræfter for øget beskæftigelse. Undersøgelser fra før krisen viser, at de nye vækstvirksomheder genererer ca. en tredjedel af alle nye jobs (data fra 2003-2006). Men kun 314 ud af de mere end 23 000 virksomheder, der blev etableret i 2006, havde mere end 10 medarbejdere i 2008, og kun 52 af dem kunne kvalificeres som "vækstentreprenører". Undersøgelser fra Dansk Erhverv viser, at lån til små og nye virksomheder er ca. 25 % dyrere end lån i f.eks. Sverige og Tyskland, som begge har et højere antal vækstvirksomheder end Danmark. Det kunne være et tegn på manglende risikovillighed i finanssektoren, hvilket hæmmer virksomhedernes adgang til kapital og dermed forhindrer den i at udnytte deres vækstpotentiale. Der er iværksat en række foranstaltninger for at imødekomme denne

udfordring, bl.a., inden for iværksætteri (Vækstpakken fra 2014 og "Vækstplan DK" fra 2013).

Regionernes vækstpotentiale kunne udnyttes bedre. Der er måske ikke altid fuld forståelse for virksomhedernes behov i specifikke regioner. Rigide regler og manglende koordinering på tværs af regioner og forvaltningsniveauer eller sektorer kan føre til underudnyttelse af vækstpotentialet. Ved at fokusere på intelligent specialisering på regionalt plan, et initiativ der understøttes af De Europæiske Struktur- og Investeringsfonde i programmeringsperioden 2014-2020, arbejdes der på at sikre en mere koordineret tilgang for at afdække og udnytte det særlige potentiale i hver region.

Aktier er de danske virksomheders primære kilde til finansiering – navnlig blandt de større virksomheder. En passende finansiering er afgørende for at sætte gang i investeringerne. De danske ikke-finansielle selskaber indhenter især midler på aktiemarkedet (72 % af BNP) og via banklån (56 % af BNP). I begge tilfælde ligger Danmark godt over EU-gennemsnittet (figur 2.5.5). Markedet for gældsinstrumenter spiller en forholdsvis mindre rolle. Virksomhedernes bruttodriftsoverskud, som viser potentialet for selv at finansiere investeringerne, ligger tæt på gennemsnittet i EU.

Aktiefinansieringen spiller dog ikke nogen større rolle i SMV'erne. En af de kommende udfordringer for de danske SMV'er er deres overordnet set lave niveau af aktiefinansiering, da det gør dem afhængige af ekstern finansiering. Blandt de danske SMV'er, der indgik i undersøgelsen, anså næsten halvdelen ikke aktiefinansiering for at være relevant for dem. Størstedelen af de øvrige virksomheder havde ikke anvendt aktiefinansiering inden for de seks måneder forud for undersøgelsen om virksomhedernes adgang til finansiering.

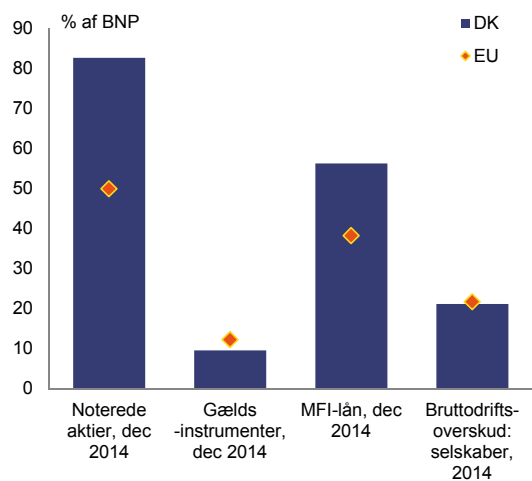
Flere instrumenter fremmer risikovillig kapital. Den Europæiske Investeringsfond og Dansk Vækstkapital understøtter det danske marked for venturekapital ved at investere i danske venturefonde. Dansk Vækstkapital blev etableret af regeringen og arbejdsmarkedets parter i 2011 som en investeringsfond ("fund of funds") med en kapital på 4,8 mia. DKK, der kommer fra danske

økonometrisk model. Europa-Kommissionen (2014), "Infrastructure in the EU: Developments and Impact on Growth", European Economy, Occasional Paper 13, december 2014.

⁽³⁶⁾ Danske Regioner er interesseorganisation for de fem danske regioner, og dens overordnede mission er at varetage regionernes interesser nationalt og internationalt.

pensionselskaber ⁽³⁷⁾. Dansk Vækstkapital støtter desuden venturekapitalmarkedet ved at investere enten direkte i virksomheder med et særligt vækstpotentiale eller i andre investeringsfonde.

Figur 2.5.5: Udvikling i finansieringen

Kilde: ECB, Europa-Kommissionen

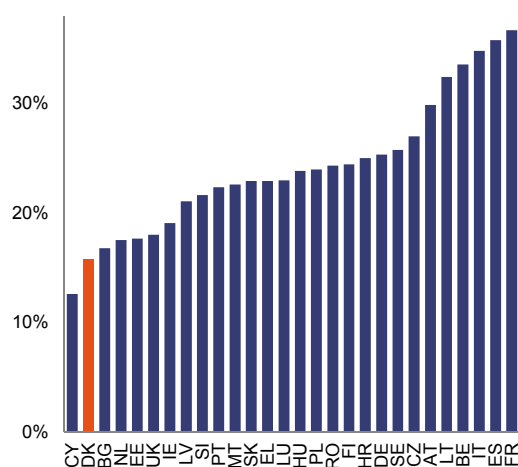
SMV'erne melder om et lille behov for ekstern finansiering. Til gengæld var afslagsprocenten høj for de SMV'er, der anmodede om banklån i 2015. 16 % af de danske SMV'er, der indgik i undersøgelsen, havde anmodet om et banklån inden for de seneste seks måneder, hvilket er næstlavest i EU (figur 2.5.6). Ud af disse fik én ud af fem afslag. Derudover afslog én ud af 20 den låneaftale, de fik tilbudt af banken, fordi den var for dyr. Begge disse procenter ligger over EU-gennemsnittet på henholdsvis 8 % og 2 %. 13 % af de SMV'er, der indgik i undersøgelsen, anmodede om handelskredit, hvilket igen er næstlavest i EU (figur 2.5.6). Andelen af SMV'er i undersøgelsen, der havde anmodet om en låneramme, en kassekredit eller andre former for overtræk, var 22 %, hvilket er niende lavest i EU og under EU-gennemsnittet på 30 %. Danmark ligger på linje med EU-gennemsnittet, når det kommer til afslag på anmodninger fra SMV'er om en handelskredit, overtræk ⁽³⁸⁾ eller en låneramme, samt til andelen af uforholdsmæssigt dyre lån.

⁽³⁷⁾ I stedet for at investere direkte i obligationer, aktier eller andre værdipapirer investerer "fund og funds" i andre investeringsfonde.

⁽³⁸⁾ Et overtræk er når der hæves penge i banken og rådighedsbeløbet falder under nul.

Ligesom i de fleste andre medlemsstater forklarede SMV'erne, at grunden til, at de ikke anmodede om banklån, en handelskredit, en kassekredit eller en låneramme, var at de rådede over tilstrækkelige midler. 55 % af de danske virksomheder, der indgik i undersøgelsen, anførte, at det var årsagen til, at de ikke anmodede om en låneramme eller en form for kassekredit ⁽³⁹⁾.

Figur 2.5.6: Andel af SMV'er, der anmodede om et banklån

Kilde: Undersøgelse om virksomhedernes adgang til finansiering (SAFE)

⁽³⁹⁾ Undersøgelse om virksomhedernes adgang til finansiering (SAFE): resultater fra september-oktober 2015, offentliggjort den 2. december 2015.

BILAG A

Oversigtstabel

Forpligtelser

Sammenfattende vurdering⁽⁴⁰⁾

Landespecifikke henstillinger fra 2015	
Landespecifik henstilling nr. 1: Undgå en afvigelse fra den mellemfristede budgetmålsætning i 2016.	De landespecifikke henstillinger, der vedrører overholdelsen af stabilitets- og vækstpacten, vil blive undersøgt nærmere i foråret, når der rådes over endelige data.
Landespecifik henstilling nr. 2: Øge produktiviteten, navnlig i de dele af servicesektoren, der er rettet mod hjemmemarkedet, bl.a. detailsektoren og bygge- og anlægssektoren. Lempe restriktionerne for etablering af butikker og træffe yderligere foranstaltninger til at fjerne de resterende hindringer, der skyldes godkendelses- og autorisationsordningerne i bygge- og anlægssektoren.	<p>Danmark har gjort begrænsede fremskridt med implementeringen af landespecifik henstilling nr. 2:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Der er gjort begrænsede fremskridt med at lempe restriktionerne for etablering af butikker. I november 2015 offentliggjorde regeringen den nye strategi "Vækst og Udvikling", hvori den foreslog en liberalisering af planloven. Forslaget er i øjeblikket til forhandling. Hvis det vedtages som foreslået, vil det medføre store forbedringer af reglerne for etablering. Det vil dog ikke give mulighed for at etablere større dagligvarebutikker, end det er tilfældet i dag. Det kan udgøre en adgangsbarriere, navnlig for visse detailhandlende fra andre medlemsstater. • Der er gjort begrænsede fremskridt med hensyn til at fjerne de resterende hindringer, der skyldes godkendelses- og autorisationsordningerne i bygge- og anlægsbranchen. De initiativer, der blev præsenteret i strategidokumentet "Vejen til et styrket byggeri i Danmark" fra 2014, går i den rette retning, navnlig hvad angår granskningen af byggelovgivningen og kortlægningen af de eksisterende nationale standarder med henblik på at undersøge, om de kan erstattes af internationale standarder. Det skal dog stadig vise sig, om strategien bærer frugt, og der er ikke meddelt efterfølgende reformer.

⁽⁴⁰⁾ Følgende kategorier anvendes til at vurdere fremskridtene med implementeringen af Rådets landespecifikke henstillinger fra 2015: Ingen fremskridt: Medlemsstaten har hverken annonceret eller vedtaget foranstaltninger til at implementere den landespecifikke henstilling. Denne kategori bruges også, hvis en medlemsstat har nedsat en arbejdsgruppe til at vurdere eventuelle foranstaltninger. Begrænsede fremskridt: Medlemsstaten har annonceret visse foranstaltninger til at implementere den landespecifikke henstilling, men de lader til at være utilstrækkelige og/eller risikerer ikke at blive vedtaget/gennemført. Visse fremskridt: Medlemsstaten har annonceret foranstaltninger til at implementere den landespecifikke henstilling. Disse foranstaltninger er lovende, men de er endnu ikke alle blevet gennemført, og i visse tilfælde ser de ikke ud til at blive det. Betydelige fremskridt: Medlemsstaten har vedtaget foranstaltninger, hvoraf de fleste er gennemført. Foranstaltningerne bidrager i høj grad til at implementere den landespecifikke henstilling. Fuldt ud implementeret: Medlemsstaten har vedtaget og gennemført foranstaltninger, der efterkommer den landespecifikke henstilling fuldt ud.

Europa 2020 (nationale mål og fremskridt)	
Mål for beskæftigelsesfrekvensen i det nationale reformprogram fra 2013: 80 %	Under krisen faldt beskæftigelsesfrekvensen fra sit højdepunkt i 2006-2008 (80,6 % i tredje kvartal 2008). Mellem 2012 og 2013 var der en svagt positiv udvikling, idet beskæftigelsen steg fra 75,4 % til 75,6 %. I tredje kvartal 2015 var den på 76,7 %.
F&U-mål: 3 % af BNP	Målet på 3 % af BNP er nået. Siden 2005 har Danmark forbedret sine resultater, fra 2,39 % i 2005 til 3,08 % i 2013 og 2014. Den offentlige F&U-intensitet er steget løbende mellem 2007 og 2013 og lagde sig stabilt på 1,10 % i 2014. Danmark ligger nu på førstepladsen i EU for denne indikator. F&U-intensiteten i erhvervslivet har ligget stabilt omkring 2,0 % siden 2010.
Mål for drivhusgasemissioner: -20 % i 2020 i forhold til 2005 (i sektorer, der ikke er omfattet af ETS).	2020-mål: -20 % Ifølge de seneste nationale fremskrivninger og under hensyntagen til de eksisterende foranstaltninger ventes målet at blive nået: -20 % i 2020 i forhold til 2005. Mål for 2014 uden for ETS: -6 % Drivhusgasemissionerne fra sektorer, der ikke er omfattet af emissionshandelssystemet, er faldet med -15 % mellem 2005 og 2014. Målet er derfor nået.
Andel af vedvarende energi: 30 %	Med en andel af vedvarende energi på 29,2 % i 2014 er Danmark godt på vej til at nå sit mål på 30 % i 2020. Med en andel af vedvarende energi i transportsektoren på 5,8 % i 2014 er Danmark også godt på vej til at nå sit mål på 10 % inden for transport.
Energieffektivitet: Danmarks 2020-mål for energieffektivitet er 17,8 Mtoe for det primære energiforbrug (14,8Mtoe	Danmark skal fortsætte sin aktuelle ambitiøse indsats inden for energieffektivitet for at holde det nuværende primære energiforbrug på dette niveau i de kommende år for at nå 2020-målet.

for det endelige energiforbrug).	
<p>Mål for andelen af elever, der forlader uddannelsessystemet tidligt: <10 %</p> <p>(En frafaldsprocent på under 10 % for befolkningen i alderen 18-24).</p>	<p>Andelen af elever, der forlader uddannelsessystemet tidligt (andel af befolkningen i alderen 18-24 år med højst en uddannelse på første sekundærtrin og ikke under videre uddannelse), var 8 % i 2013 og 7,7 % i 2014 (sammenlignet med EU-gennemsnittet på 11,1 %). Danmark har allerede nået EU-målet på 10 %, og frafaldsprocenten er faldet betydeligt de seneste år (fra 11,0 % i 2010). Med reformen af folkeskolen og erhvervsuddannelserne er frafaldsprocenten godt på vej til at falde yderligere.</p> <p>Danmark har ingen specifik frafaldsstrategi men en række forebyggende og kompenserende foranstaltninger, f.eks. tilbud om førskoleundervisning, ordninger for registrering af tilstedeværelse og hjælp til elever med læringsproblemer.</p>
<p>Videregående uddannelse: >40 %</p> <p>(Mindst 40 % af befolkningen i alderen 30-34 skal have en videregående uddannelse)</p>	<p>Gennemførelsesprocenten for videregående uddannelse var 43,4 % i 2013 og 44,1 % i 2014. Danmarks gennemførelsesprocent for de videregående uddannelser ligger langt over EU-gennemsnittet (37,9 % i 2014) og landet har allerede nået EU-målet på 40 %. Gennemførelsesprocenten er steget væsentligt de seneste år (den lå på 36,3 % i 2009).</p> <p>Regeringen har fastsat et nationalt mål på 60 % for unges (30-34-årige) gennemførelse af mindst én videregående uddannelse inden 2015 (25 % af disse skal være lange videregående uddannelser). Med reformerne af de videregående uddannelser (SU-systemet og kvalitetsreformen) er Danmark på rette vej til at forbedre gennemførelsesprocenten over de næste år.</p>
<p>Mål for nedbringelse af antallet af personer, der er truet af fattigdom eller social eksklusion (antal personer): Nedbringe antallet af personer i husholdninger med lav arbejdsintensitet med 22 000 frem til 2020.</p>	<p>Antallet af personer, der er truet af fattigdom eller sociale eksklusion, faldt mellem 2012 og 2014 (fra 1 057 000 til 1 001 000).</p> <p>Det danske 2020-mål for social inklusion var at reducere antallet af personer i husholdninger med lav arbejdsintensitet med 22 000 personer. Udgangspunktet i 2008 var 347 000 personer, men det er siden steget til 495 000 personer i 2014 (Data for 2013 og</p>

	2014 er ikke fuldt ud sammenlignelige med tidligere data, selv om der stadig kan spores en overordnet tendens).
--	---

BILAG B

MIP-resultattavle

Tabel B.1: Danmarks resultattavle for proceduren i forbindelse med makroøkonomiske ubalancer

			Tærskler	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Eksterne ubalancer og konkurrenceevne	Betalingsbalancen, (% af BNP)	3-årigt gennemsnit	-4%/6%	2,5	3,9	4,9	5,7	6,2	6,9
	Nettostilling over for udlandet (% af BNP)		-35%	0,9	12,9	28,0	36,7	38,0	47,0
	Real effektiv valutakurs - 42 handelspartnere, HICP-deflator	procentvis ændring over 3 år	±5% & ±11%	5,5	0,2	-2,5	-7,7	-2,6	-1,2
	Eksportmarkedsandele - % af verdenseksporten	procentvis ændring over 5 år	-6%	-5,1*	-12,6	-15,1	-19,2	-18,9	-17,3
	Nominelle enhedslønoms-kostninger (indeks 2010=100)	procentvis ændring over 3 år	9% & 12%	17,1	10,3	4,4	1,2	4,0	5,1
Interne ubalancer	Deflaterede boligpriser (procentvis årlig ændring)		6%	-13,1	0,3	-4,0	-5,2	2,8	3,1
	Kreditstrømme i den private sektor i % af BNP, konsolideret		14%	-1,9	-2,9	4,5	7,4	-2,3	1,7
	Gæld i den private sektor i % af BNP, konsolideret		133%	233,3	222,1	222,6	227,2	220,4	222,8
	Gæld i den offentlige sektor i % af BNP		60%	40,4	42,9	46,4	45,6	45,0	45,1
	Arbejdsløshed	3-årigt gennemsnit	10%	4,4	5,6	7,0	7,5	7,4	7,0
	Samlede passiver i finanssektoren (procentvis årlig ændring)		16.5%	5,6	9,7	1,6	2,9	1,3	6,6
Nye indikatorer for beskæftigelse	Erhvervsfrekvens - % af den samlede befolkning i alderen 15-64 (ændring over 3 år i pc-p)		-0.2%	-0,4	-0,7	-1,4	-1,6	-1,3	-1,2
	Langtidsledighed - % af den aktive befolkning i alderen 15-74 (ændring over 3 år i pc-p)		0.5%	-0,2	0,9	1,3	1,5	0,3	-0,1
	Ungdomsarbejdsløshed - % af den aktive befolkning i alderen 15-24 (ændring over 3 år i pc-p)		2%	4,1	6,4	6,2	2,3	-0,9	-1,6

*: tal fra BPM/ESA95. p = provisorisk

De skraverede tal angiver en overskridelse af grænseværdien i Europa-Kommissionens rapport om varslingsmekanismen. For den reale effektive valutakurs og enhedslønoms-kostninger henviser den første grænseværdi til eurolandene.

Kilde: Europa-Kommissionen

BILAG C

Standardtabel

Tabel C.1: **Finansmarkedsindikatorer**

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Aktiver i alt i banksektoren (% af BNP)	471,3	465,3	461,6	413,9	419,9	386,4
Andel af aktiver i de fem største banker (% af samlede aktiver)	64,4	66,3	65,6	68,4	68,1	-
Udenlandsk ejerskab af banksystemet (% af samlede aktiver)	19,1	15,0	16,6	19,2	-	-
Indikatorer for finansiell soliditet:						
- misligholdte lån (% af samlede lån) ¹⁾	4,1	3,7	6,0	4,6	4,4	4,3
- kapitaldækning (%) ¹⁾	16,0	17,2	18,9	19,2	18,2	19,1
- egenkapitalforrentning (%) ¹⁾	0,0	-0,6	1,5	1,1	-1,6	1,6
Banklån til den private sektor (årlig ændring i %)	1,2	-1,3	-0,4	0,6	0,2	1,0
Lån til boligkøb (årlig ændring i %)	2,5	1,9	1,2	-0,8	0,4	1,1
Indlånsvote	305,6	306,2	295,4	292,4	280,5	277,3
Nationalbankens likviditet i % af forpligtelser ²⁾	0,6	0,9	1,4	0,9	1,0	0,6
Privat gæld (% af BNP)	222,1	222,6	225,5	218,7	220,2	-
Ekstern bruttogæld (% af BNP) ³⁾						
- offentlig	16,0	20,6	20,2	17,6	18,3	18,5
- privat	46,0	42,9	42,0	37,5	39,3	39,1
Lange rentespænd over for Tyskland (basispoint)*	18,4	12,2	-9,2	17,6	16,3	19,5
CDS-spread over for statsobligationer (5 år)*	29,1	63,7	80,0	17,6	16,0	12,7

Ann.:

¹⁾ Seneste tal fra 3. kvartal 2015.

²⁾ Seneste tal fra oktober 2015.

³⁾ Seneste tal fra september 2015. Eksklusive pengepolitiske myndigheder samt monetære og finansielle institutioner.

* Målt i basispoint

Kilder:

IMF (indikatorer for finansiell soliditet), Europa-Kommissionen (lange rentespænd), Verdensbanken (ekstern bruttogæld), Eurostat (privat gæld), ECB (alle øvrige indikatorer).

Tabel C.2: Arbejdsmarkedsindikatorer og sociale indikatorer

	2010	2011	2012	2013	2014	2015 ⁽⁴⁾
Beskæftigelsesfrekvens (% af befolkningen i alderen 20-64)	75,8	75,7	75,4	75,6	75,9	76,3
Vækst i beskæftigelsen (procentvis ændring i forhold til det foregående år)	-2,3	-0,1	-0,6	0,1	0,8	1,0
Beskæftigelsesfrekvens, kvinder (% af den kvindelige befolkning i alderen 20-64)	73,0	72,4	72,2	72,4	72,2	72,5
Beskæftigelsesfrekvens, mænd (% af den mandlige befolkning i alderen 20-64)	78,6	79,0	78,6	78,7	79,5	80,0
Beskæftigelsesfrekvens, ældre arbejdstagere (% af befolkningen i alderen 55-64)	58,4	59,5	60,8	61,7	63,2	64,7
Deltidsbeskæftigelse (% af samlet beskæftigelse, 15 år og derover)	26,3	25,9	25,7	25,4	25,5	25,6
Tidsbegrænset ansættelse (% af arbejdstagere med tidsbegrænsede kontrakter, 15 år og derover)	8,4	8,8	8,5	8,8	8,5	8,8
Overgang fra midlertidig til fast ansættelse	:	:	24,0	28,0	-	-
Arbejdsløshed ⁽¹⁾ (% af arbejdsstyrken i alderen 15-74)	7,5	7,6	7,5	7,0	6,6	6,2
Langtidsledighed ⁽²⁾ (% af arbejdsstyrken)	1,5	1,8	2,1	1,8	1,7	1,7
Ungdomsarbejdsløshed (% af arbejdsstyrken i alderen 15-24)	13,9	14,2	14,1	13,0	12,6	10,9
NEET-procent ⁽³⁾ (% af befolkningen i alderen 15-24)	6,0	6,3	6,6	6,0	5,8	-
Unge, der forlader skolen tidligt (% af befolkningen i alderen 18-24 med højst en uddannelse på første sekundærtrin, som ikke er under uddannelse)	11,0	9,6	9,1	8,0	7,8	-
Gennemførelse af videregående uddannelse (% af befolkningen i alderen 30-34, som har gennemført en videregående	41,2	41,2	43,0	43,4	44,9	-
Registreret børnepasning (30 timer eller derover, % af befolkningen under 3 år)	68,0	69,0	59,0	60,0	-	-

Anm.:

⁽¹⁾ Ledige er alle personer, som ikke var beskæftiget, men aktivt søgte arbejde og var beredte på at påtage sig arbejde øjeblikkeligt eller inden for to uger.

⁽²⁾ Langtidsledige er personer, som har været arbejdsløse i mindst 12 måneder.

⁽³⁾ Hverken i beskæftigelse eller under almen eller faglig uddannelse.

⁽⁴⁾ Gennemsnit af de første tre kvartaler i 2015. Dataene for den samlede arbejdsløshed og ungdomsarbejdsløsheden er sæsonkorrigerede.

Kilde:

Europa-Kommissionen (EU's arbejdsstyrkeundersøgelse).

Tabel C.3: Arbejdsmarkedsindikatorer og sociale indikatorer (fortsat)

Udgifter til sociale ydelser (% af BNP)	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Sundhed	6,9	6,7	6,6	6,6	6,5	-
Invaliditet	4,2	4,3	4,1	4,2	4,2	-
Alderdom og efterlode	13,2	12,7	12,8	12,7	13,8	-
Familie/børn	4,2	4,1	3,9	3,7	3,7	-
Arbejdsløshed	1,6	2,0	1,9	1,9	1,9	-
Bolig og social udstødelse, der ikke falder ind under andre kategorier	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	-
I alt	31,7	31,7	31,2	31,1	32,0	-
heraf: indtægtsbestemte ydelser	1,7	2,1	2,1	2,1	2,3	-
Indikatorer for social inklusion	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Personer i risiko for fattigdom eller social udstødelse ⁽¹⁾ (% af den samlede befolkning)	17,6	18,3	18,9	19,0	18,3	17,8
Børn i risiko for fattigdom eller social udstødelse (% af personer i alderen 0-17)	14,0	15,1	16,0	15,3	15,4	14,5
Fattigdomsrisiko ⁽²⁾ (% af den samlede befolkning)	13,1	13,3	13,0	13,1	11,9	11,9
Alvorlige materielle afsavn ⁽³⁾ (% af den samlede befolkning)	2,3	2,7	2,6	2,8	3,6	3,2
Andel af personer, som lever i husstande med lav arbejdsintensitet ⁽⁴⁾ (% af befolkningen i alderen 0-59)	8,8	10,6	11,7	11,3	11,9	12,1
Fattigdomsrisiko for personer i beskæftigelse (% af beskæftigede)	5,9	6,5	6,4	5,6	5,5	4,9
De sociale ydelsers evne til at nedbringe fattigdommen (ekskl. pension)	58,0	54,3	54,2	53,7	57,2	55,6
Fattigdomsgrænser, i national valuta i faste priser ⁽⁵⁾	106229	107694	108360	106292	107107	108160
Disponibel bruttoindkomst (husholdninger, procentvis stigning)	2,6	5,9	3,1	2,2	-0,3	0,8
Ulighed i indkomstfordelingen (S80/S20 indkomstkventilsats)	4,6	4,4	4,4	4,5	4,0	4,1

Anm.:

⁽¹⁾ Personer truet af fattigdom eller social udstødelse: personer, som er i risiko for fattigdom og/eller lider alvorlige materielle afsavn og/eller lever i husholdninger med ingen eller meget lav arbejdsintensitet.

⁽²⁾ Fattigdomsrisiko: andel af personer med en disponible ækvivalensindkomst, der ligger under 60% af den nationale medianækvivalensindkomst.

⁽³⁾ Andel af personer, som lider afsavn i mindst fire af følgende kategorier: personer, der ikke har råd til at i) betale husleje eller forbrugsregninger, ii) holde deres hjem tilstrækkelig varmt, iii) betale uventede udgifter, iv) spise kød, fisk eller tilsvarende proteinholdig mad hver anden dag, v) holde en uges ferie uden for hjemmet om året, vi) have en bil, vii) have en vaskemaskine, viii) have et farvefjernsyn eller ix) have en telefon.

⁽⁴⁾ Personer, som lever i husholdninger med meget lav arbejdsintensitet: andel af befolkningen i alderen 0-59, som lever i husstande, hvor de voksne (ekskl. børn, overfor hvem, der består forsørgerpligt) arbejdede mindre end 20% af deres samlede arbejdspotentialer i de foregående 12 måneder.

⁽⁵⁾ For EE, CY, MT, SI og SK er tærsklen i nominelle værdier i euro, HICP-indeks = 100 i 2006 (2007-undersøgelsen vedrører indkomst i 2006)

Kilder:

ESSPROS for udgifter til sociale ydelser, EU-SILC for data om social inklusion.

Tabel C.4: Indikatorer for strukturpolitik og rammer for erhvervslivet

Resultatindikatorer	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Arbejdsproduktivitet (reale værdier, pr. ansat, på årsbasis)						
Arbejdsproduktivitet i industrien	-0,10	11,55	0,33	3,88	-0,49	-1,54
Arbejdsproduktivitet i bygge- og anlægssektoren	1,13	-3,15	1,33	4,78	-1,08	1,16
Arbejdsproduktivitet inden for markedsmæssige tjenester	-2,43	5,08	-0,38	0,86	-1,59	0,86
Enhedslønomkostninger (hele økonomien, på årsbasis)						
I industrien	2,76	-6,24	0,10	-0,99	1,13	3,48
I bygge- og anlægssektoren	-1,48	6,23	-0,66	-1,51	-0,48	0,39
Inden for markedsmæssige tjenester	4,86	-1,32	0,46	2,07	1,23	0,94
Rammer for erhvervslivet	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Gennemførelse af kontrakter ⁽¹⁾ (antal dage)	380	380	410	410	410	410
Opstart af virksomhed ⁽¹⁾ (antal dage)	6,0	6,0	5,5	5,5	5,5	5,5
SMV'ers muligheder for banklån ⁽²⁾	0,97	na	0,78	na	0,70	0,44
Forskning og innovation	2009	2010	2011	2012	2013	2014
F&U-intensitet	3,07	2,94	2,97	3,03	3,08	3,08
Offentlige udgifter i alt til uddannelse i % af BNP, for alle uddannelsesniveauer	8,74	8,81	8,75	na	na	na
Antal personer beskæftiget inden for videnskab og teknologi i % af den samlede beskæftigelse	45	46	46	48	48	48
Andel af befolkningen med en videregående uddannelse ⁽³⁾	27	28	28	29	29	30
Unge med en ungdomsuddannelse ⁽⁴⁾	70	69	70	72	72	73
Handelsbalance for højteknologiprodukter i % af BNP	0,51	-0,18	-0,04	-0,31	-0,13	-0,06
Produkt- og tjenestemarkederne og konkurrence				2003	2008	2013
OECD PMR ⁽⁵⁾ , alle sektorer				1,48	1,35	1,22
OECD PMR ⁽⁵⁾ , detailsektoren				3,00	1,83	1,69
OECD PMR ⁽⁵⁾ , liberale tjenesteydelser				0,87	0,78	0,82
OECD PMR ⁽⁵⁾ , netværksindustrien ⁽⁶⁾				2,05	1,70	1,61

Anm.:

⁽¹⁾ Metoderne til bestemmelse af indikatoren, herunder antagelser, er nøjere beskrevet på <http://www.doingbusiness.org/methodology>.

⁽²⁾ Det gennemsnitlige svar på spørgsmål Q7B_a. "[Banklån]: Hvis du har anmodet og forsøgt at forhandle om denne form for finansiering inden for de seneste seks måneder, hvad var da resultatet?". Svarene blev kodificeret således: 0 hvis fuld finansiering, 1 hvis størstedelen af finansieringen, 2 hvis kun en del af finansieringen, 3 hvis nægtet og afvist finansiering og behandlet som manglende oplysninger, hvis ansøgningen stadig behandles eller ved ikke.

⁽³⁾ Procent af befolkningen i alderen 15-64, som har gennemført en videregående uddannelse.

⁽⁴⁾ Procent af befolkningen i alderen 20-24, som har gennemført en ungdomsuddannelse.

⁽⁵⁾ PMR = regulering af produktmarkedet; Indeks: 0 = ikke reguleret; 6 = højest reguleret. Metodologien for OECD's indikatorer for regulering af produktmarkederne er nøjere beskrevet på: <http://www.oecd.org/competition/reform/indicatorsofproductmarketregulationhomepage.htm>

⁽⁶⁾ Samlede OECD-indikatorer for regulering inden for energi, transport og kommunikation (ETCR).

Kilder:

Europa-Kommissionen, Verdensbanken "Doing Business" (for gennemførelse af kontrakter og opstart af virksomheder), OECD (for regulering af produktmarkederne), SAFE (for resultatet af SMV'ernes anmodning om banklån).

Tabel C.5: Grøn vækst

Resultater for grøn vækst		2009	2010	2011	2012	2013	2014
Makroøkonomiske							
Energiintensitet	kgoe / €	0,09	0,10	0,09	0,09	0,09	-
Kulstofintensitet	kg / €	0,30	0,29	0,27	0,25	0,26	-
Ressourceintensitet (reciprok værdi af ressourceproduktivitet)	kg / €	0,54	0,51	0,58	0,56	0,55	0,54
Affaldsintensitet	kg / €	-	0,08	-	0,08	-	-
Energihandelsbalance	% BNP	0,8	0,9	0,7	0,5	0,1	0,0
Energivægtning i HICP	%	10,37	10,68	11,46	11,41	10,31	10,56
Forskel mellem ændringer i energipriser og inflation	%	-3,8	5,1	4,5	-0,7	0,8	0,8
Realomkostninger pr. energienhed	% af merværdi	8,7	9,4	10,8	-	-	-
Miljøafgifter i forhold til arbejds-skatte	andel	6,2	5,7	5,7	5,8	5,9	6,4
Miljøafgifter	% BNP	4,0	4,0	4,0	4,0	4,2	4,1
Sektormæssige							
Energiintensitet i industrien	kgoe / €	0,08	0,08	0,08	0,07	0,07	-
Realomkostninger pr. energienhed i fremstillingsindustrien	% af merværdi	17,8	20,5	24,6	-	-	-
Andel af energiintensive industrier i økonomien	% BNP	10,54	10,31	10,20	10,37	10,18	-
Elpriser for mellemstore industrielle brugere	€ / kWh	0,09	0,10	0,10	0,10	0,10	0,10
Gaspriser for mellemstore industrielle brugere	€ / kWh	0,03	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04
Offentlig F&U i energi	% BNP	0,03	0,05	0,05	0,04	0,04	0,03
Offentlig F&U i miljø	% BNP	0,03	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Genanvendelse af kommunalt affald	%	96,6	96,5	97,1	97,9	98,4	-
Andel af drivhusgasemissioner omfattet af ETS*	%	41,7	41,1	38,0	35,2	39,2	36,1
Energiintensitet i transportsektoren	kgoe / €	0,51	0,50	0,47	0,47	0,46	-
Kulstofintensitet i transportsektoren	kg / €	1,31	1,27	1,15	1,19	1,16	-
Energiforsyningsikkerhed							
Afhængighed af energiimport	%	-19,7	-15,7	-5,6	-3,0	12,3	-
Leverandørkoncentration, aggregeret indeks	HHI	7,3	2,5	9,1	5,1	5,9	-
Diversificering af energimix	HHI	0,26	0,27	0,26	0,26	0,26	-

Generel forklaring af tabellen:

Alle de makroøkonomiske intensitetsindikatorer er angivet som en fysisk kvantitet i forhold til BNP (i 2005-priser)

Energiintensitet: bruttoindlandsenergiforbrug (i kgoe) delt med BNP (i EUR)

Kulstofintensitet: drivhusgasemissioner (i kg CO₂-ækvivalenter) delt med BNP (i EUR)

Ressourceintensitet: indenlandsk materialeforbrug (i kg) delt med BNP (i EUR)

Affaldsintensitet: affald (i kg) delt med BNP (i EUR)

Energihandelsbalance: balancen mellem energiimport og -eksport, målt i % af BNP

Energivægtning i HICP: andelen af "energi"-varer i den forbrugskurve, der bruges til at bestemme HICP

Forskel mellem ændring i energipriser og inflation: energikomponenten af HICP og den samlede HICP-inflation (årlig ændring i %)

Realomkostninger pr. energienhed: reale energiomkostninger i % af den samlede merværdi for økonomien

Miljøafgifter i forhold til arbejds-skatte: fra Europa-Kommissionen, "Taxation trends in the European Union"

Energiintensitet i industrien: industriens endelige energiforbrug (i kgoe) delt med bruttoværditilvæksten i industrien (i 2005 EUR)

Realomkostninger pr. energienhed i fremstillingsindustrien: realomkostninger i % af værditilvæksten i fremstillingssektorerne

Andel af energiintensive industrier i økonomien: andel af de energiintensive industriers bruttoværditilvækst i BNP

El- og gaspriser for de mellemstore industrielle brugere: forbrugsinterval 500-2000MWh og 10000-100000 GJ; tal ekskl. moms

Genanvendelse af kommunalt affald: andel af det kommunale affald, der genanvendes, i forhold til den samlede mængde kommunalt affald

Offentlig F&U i energi eller i miljø: offentlige udgifter til F&U (GBAORD) i disse kategorier i % af BNP

Andel af drivhusgasemissioner omfattet af EU's emissionshandelssystem (ETS): på basis af drivhusgasemissioner (ekskl. arealanvendelse,

Energiintensitet i transportsektoren: endeligt energiforbrug i transportsektoren (kgoe) delt med sektorens bruttoværditilvækst (i 2005 EUR)

Kulstofintensitet i transportsektoren: drivhusgasemissioner i transportsektoren delt med sektorens bruttoværditilvækst

Afhængighed af energiimport: nettoenergiimport delt med det indenlandske bruttoenergiforbrug, inkl. forbrug af brændsel til international luft- og skibsfart

Leverandørkoncentration, aggregeret indeks: dækker olie, gas og kul. En lavere værdi viser større diversificering og dermed en lavere risiko.

Diversificering af energimix: Herfindahl-indekset for naturgas, samlede olieprodukter, nuklear varme, genanvendelig energi og fast brændsel

* Europa-Kommissionen og Det Europæiske Miljøagentur

Kilde:

Europa-Kommissionen (Eurostat) medmindre andet er angivet

